

Mánngga giela merken álbmotdiehtovuogádahkii – čilgehus

Vuoigatvuodaministeriija publikašuvnnat, Čilgehusat ja rávvagat 2020:13

Mánngga giela merken álbmotdiehtovuogádahkii – čilgehus

Vuoigatvuodaministerija

ISBN PDF: 978-952-259-805-9

Máhccun: Stáhtaráđi hálddašanovttadat, Olggosaddinbuvttadus

Helsinki 2020

Govvidanbláđđi

Almustahti	Vuoigatvuodáministeriija	26.2.2020
Dahkkit	Corinna Tammenmaa (doaimmaheadđji)	
Almustahttima namma	Mánngga giela merken álbmotdiehtovuogádahkii – čilgehus	
Almustahttinráiddu namma ja nummir	Vuoigatvuodáministeriija publikašuvnnat, Čilgehusat ja rávvagat 2020:13	
Diára/fidnonummir	VN8830/2019 / OM031:00/2019	Temá Čilgehusat ja rávvagat
ISBN PDF	978-952-259-805-9	ISSN PDF 2490-0990
URN-čujuhus	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-805-9	
Siidomearri	45	Giella Davvisámeigiella
Áššesánit	Veahkadatdieđut, gielalaš váikkususat, gielalaš vuoigatvuodát	
<p>Čoahkkáigeassu</p> <p>Ráđđehusa muitalus giellaláhkaásaheami guoskadeamis 2017 doallá sisttis guovddáš fuomášumi das, ahte eanet gielaide merken álbmotdiehtovuogádahkii galggalii čilgejuvvot. Maiddái Eurohpa ráđi ministtarkomitea lea ávžžuhan Supmii mánnggaidentitehta ja mánnggaide sierra giellaservošiidda gullama ilmmuheami álkidahttima álbmotdiehtovuogádagas.</p> <p>Čilgehusas lea árvoštallojuvvon ovttaskas olbmo ávki mánngga giela merkemis vuogádahkii. Dát livčče earret eará dat, ahte dat attálie dievaslaččat gova olbmo gielalaš identitehtas ja sierragielat váhnemat eai dárbbahivčče válljet máná giela. Mánngga giela merken sáhtálie maid addit mánnggabealálaččat gova giellariggodagas.</p> <p>Maiddái váikkususat eiseválddiid bargui leat árvoštallojuvvon. Álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvon dieđut eatnigielaš adnojuvvot earret eará gielddaid gielalašvuoda meroštallamii, bálvalusaid plánemii, oktavuhtaváldingiela válljemii sihke stáhtaossodagaid ja doarjagiid rehkenastimis.</p> <p>Čilgehusas gávnnavuovoje guorahallojuvvot guokte sierra molssaeavttu. Molssaeaktu A lea mánngga eatnigiela merken dađi lági mielde, ahte olmmoš álohii merke áššiiddikšungiellanis suoma- dehe ruođagiela. Molssaeaktu B lea, ahte eatnigiella ja áššiiddikšungiella merkejuvvo seamma ládje go dálá áigge, ja lasihuvvo vejolašvuolta merket álbmotdiehtovuogádahkii ovttá dehe mánnga ruovttugiela.</p>		
Goastideaddji	Vuoigatvuodáministeriija	
Almustahttima juohkki/vuovdin	Elektrovnnalaš veršuvdna: julkaisut.valtioneuvosto.fi Almustahttinvuovdin: vnjulkaisumyynti.fi	

Kuvailulehti

Julkaisija	Oikeusministeriö	26.2.2020
Tekijät	Corinna Tammenmaa (toimittaja)	
Julkaisun nimi	Usean kielen merkitseminen väestötietojärjestelmään -selvitys	
Julkaisusarjan nimi ja numero	Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:13	
Diaari/hankenumero	VN8830/2019 / OM031:00/2019	Teema Selvityksiä ja ohjeita
ISBN PDF	978-952-259-805-9	ISSN PDF 2490-0990
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-805-9	
Sivumäärä	45	Kieli Pohjoissaame
Asiasanat	Väestötiedot, kielelliset vaikutukset, kielelliset oikeudet	
Tiivistelmä	<p>Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017 sisältää keskeisen huomion siitä, että useamman kielen merkitsemistä väestötietojärjestelmään tulisi selvittää. Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea on suositellut Suomelle moni-identiteetin ja useisiin eri kieliyhteisöihin kuulumisen ilmoittamisen helpottamista väestötietojärjestelmässä.</p> <p>Selvityksessä on arvioitu yksilön hyötyä usean kielen merkitsemisestä järjestelmään. Näitä olisivat muun muassa se, että se antaisi täydellisemmän kuvan henkilön kielellisestä identiteetistä ja erikielisten vanhempien ei tarvitsisi valita lapsen kieltä. Usean kielen merkitseminen voisi myös antaa monipuolisemman kuvan kielivarannosta.</p> <p>Myös vaikutuksia viranomaisten toimintaan on arvioitu. Väestötietojärjestelmään merkittävät tiedot äidinkielestä käytetään muun muassa kuntien kielisyyden määrittelyyn, palveluiden suunnitteluun, yhteydenottokielen valitsemiseen sekä valtionosuuksien- ja avustusten laskennassa.</p> <p>Selvityksessä päädyttiin tarkastelemaan kahta eri vaihtoehtoa. Vaihtoehto A on usean äidinkielen merkitseminen siten, että henkilö aina myös merkitsee asiointikielekseen suomen tai ruotsin kielen. Vaihtoehto B on, että äidinkieli ja asiointikieli merkitään samalla tavalla kuin nykyään, ja lisätään mahdollisuus merkitä väestötietojärjestelmään yksi tai useampi kotikieli.</p>	
Kustantaja	Oikeusministeriö	
Julkaisun jakaja/myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi	

Presentationsblad

Utgivare	Justitieministeriet	26.2.2020
Författare	Corinna Tammenmaa (redaktör)	
Publikationens titel	Utredning om antecknande av flera språk i befolkningsdatasystemet	
Publikationsseriens namn och nummer	Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:13	
Diarie-/ projektnummer	VN8830/2019 / OM031:00/2019	Tema Utredningar och anvisningar
ISBN PDF	978-952-259-805-9	ISSN PDF 2490-0990
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-805-9	
Sidantal	45	Språk Nordsamiska
Nyckelord	Befolkningsuppgifter, språkliga konsekvenser, språkliga rättigheter	
Referat	<p>I regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017 ingår en central iakttagelse om att det bör utredas om man i befolkningsdatasystemet kunde anteckna flera språk för en person. Också Europarådets ministerkommitté har rekommenderat att Finland ska göra det lättare att i befolkningsdatasystemen anmäla multiidentitet och tillhörighet till flera språkgemenskaper.</p> <p>I denna utredning har det bedömts vilka fördelar en individ skulle ha av att flera språk antecknades i systemet. Till fördelarna hör bland annat att systemet skulle ge en fullständigare bild av personens språkliga identitet och att föräldrar som talar olika språk inte skulle behöva välja barnets språk. Att anteckna flera språk skulle också ge en mångsidigare bild av språkreserven hos finländare.</p> <p>I utredningen bedömdes också konsekvenserna för myndigheternas verksamhet. De uppgifter som finns i befolkningsdatasystemet om modersmål används bland annat vid den språkliga indelningen av kommuner, vid planering av tjänster, vid val av kontaktspråk och vid bestämmande av statsandelar statsunderstöd.</p> <p>I utredningen kom man fram till att två alternativ ska undersökas. I alternativ A antecknas flera modersmål och dessutom alltid finska eller svenska som kontaktspråk. I alternativ B antecknas modersmålet och kontaktspråket på samma sätt som i dagens läge, men det blir också möjligt att i befolkningsdatasystemet anteckna ett eller flera hemspråk.</p>	
Förläggare	Justitieministeriet	
Distribution/ beställningar	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: vnjulkaisumyynti.fi	

Description sheet

Published by	Ministry of Justice	26 February 2020	
Authors	Corinna Tammenmaa (editor)		
Title of publication	Report on entering several languages in the Population Information System		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Justice, Reports and guidelines 2020:13		
Register number	VN8830/2019 / OM031:00/2019	Subject	Reports and guidelines
ISBN PDF	978-952-259-805-9	ISSN (PDF)	2490-0990
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-805-9		
Pages	45	Language	North Saami
Keywords	Population information, linguistic impacts, linguistic rights		
Abstract	<p>One of the key observations contained in the Report of the Government on the Application of Language Legislation 2017 is that the possibility of entering several mother tongues for a person in the Population Information System should be investigated. A recommendation issued by the Committee of Ministers of the Council of Europe to Finland also stated that the expression of multiple identity and language affiliations in the Population Information System should be facilitated.</p> <p>This report assessed the benefits for the individual of entering several mother tongues in the Population Information System. They include providing a fuller picture of a person's language identity, and avoiding situations where parents who speak different languages have to choose a language for their child. The possibility of recording several languages could additionally give a more diverse idea of the language resources in Finland.</p> <p>The impacts of the proposal on the public administration were also assessed. The mother tongue information in the Population Information System is used for such purposes as determining the linguistic division of municipalities, service planning, selecting the language used to contact a person, as well as the criteria for determining the amounts of central government transfers to local government and discretionary government transfers.</p> <p>The report concludes by examining two alternatives. Alternative A is entering several mother tongues in the system, however always also recording either Finnish or Swedish as the person's preferred language. Alternative B is recording the mother tongue and preferred language as before but incorporating in the Population Information System the possibility of entering one or more languages spoken at home.</p>		
Publisher	Ministry of Justice		
Distributed by/ Publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: vnjulkaisumyynti.fi		

Sisdoallu

1 Duogáš	9
2 Álbmotdiehtovuogádat Suomas	11
3 Riikkaidgaskasaš veardádallan	12
3.1 Ovttastuvvan našuvnnaid ekonomijjakomisšuvdna UNECE	12
3.2 UNECE:a lahttoriikkaid giellastatistihkken	13
3.3 Ruotta	13
3.4 Norga	14
4 Ovttaskas olbmo ávki mángga giela merkemis	15
4.1 Oppalaččat	15
4.2 Suoma- ja ruohtagielalaččat	17
4.3 Sámegielalaččat	18
4.4 Seavagielalaččat ja Coda-mánát	19
4.5 Eará giellajoavkkut	20
5 Álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvon giela geavahus eiseválddiid olis	21
5.1 Oppalaččat	21
5.2 Gielalaš juohku	21
5.3 Bálválsaid plánen	23
5.4 Oktavuhtaváldingiella	23
5.5 Ášši gieđahallangiella	24
5.6 Stáhtaosit	25
5.7 Eará váikkusat mat čuhcet sámegielalaš ja ruovttuovllu giellaide	26
6 Diehtu ja oahpahuš mii guoská eatnigiela	28
6.1 Vuoigatvuohta oahpahušii iežas eatnigiella	28
6.2 Árrabajásgeassin ja ovdaoahpahuš	29
6.3 Vuodđooahpahuš	31
6.4 Skuvlla oahpahušgiella	31
6.5 Skuvlabáikki mearrahuvvan	32

6.6	Guovttegielalaš oahpahus	33
6.7	Suoma- dehe ruođagiella nubbin giellan	33
6.8	Oahppi iežas eatnigiela oahpahus	34
6.9	Logahatskuvlen ja stuđeantadutkkus.....	35
6.10	Ámmátlaš skuvlen	36
6.11	Allaskuvlaskuvlen	36
6.12	Jurddabohtosat láhkaásaheami oasis mii guoská oahpahusa	38
7	Ollašuhhtinvejolašvuodát	39
7.1	Mánnga eatnigiela merken sihke áššedikšungiela válljen (Málla A)	39
7.2	Eatnigiela merkema lassin vuogádahkii sáhtta merkejuvvot eará ruovttugiella (málla B).....	41
7.3	Jurddabohtosat.....	42
	Gáldologahallan	43

1 Duogáš

Ráđdehusa muitalus giellaláhkaásaheami guoskadeamis 2017 gieđahallojuvvo funktionálalaččat guovttagielaláčaidda dilli Suomas. Suomas leat nu olu olbmot, geat leat sierra ákkaid vuodul guovtte- dehe mánggagielaláčačat. Álbmotdiehtovuogádahkii sáhtta goitge merkejuvvot dušše okta eatnigiella ja dása lassin áššedikšungiellan juogo suoma- dehe ruotagiella. Álbmotdiehtovuogádahkii ilmuhuvvon eatnigiella ii váikkut olbmo gielalaš vuoigatvuođaide. Álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvon giellamáhtut adnojuvvot ávkin iešguđetlágán eiseváldiulbmiliin, ovdamearkka dihte statistihkkemis sihke bálvalandárbbu noahkumis.¹

Earenoamážit guovtte- dehe mánggagielalaš olbmuid buohta veahkadatdieđuide merkejuvvon giella ii atte rievttis gova olbmo máhttimis ja su atnin gielain. Ovdamearkka dihte Suomas hubmojuvvon sámegeielaid statistihkkemis leat stuora molsašuddamat dan geažil, ahte mánggat sápmelaččat eai leat registreren sámegeiela (anáraš-, nuortalaš-, dehe davvisámegeiela) eatnigiellan.

Eurohpa ráđi ministtarkomitea lea loahppaárvalusastis álbmotlaš vehádagaid suodjaleami rápmaoktasašsoahpamuša ollašuttimis Suomas addán ávžžuhusa Supmii das, ahte mánggaidentiteahta ja mánggaide sierra giellaservošiidda gullama ilmmuheapmi álbmotdiehtovuogádagaide galggalii álkidahttojuvvot.² Suomas galledan Eurohpa ráđi álbmotlaš vehádagaid suodjaleami rápmaoktasašsoahpamuša ráđdeaddi komitea ávžžuhii Suoma eiseváldiid sihkkarastit rápmaoktasašsoahpamuša 3 artihkkalis mearriduvvon, friddja iešidentifikašuvvna prinsihpa ollašuttima dagadettiin vejolažžan dan, ahte álbmotregistarii sáhtta merkejuvvot olbmo gullan mánggaide sierra álbmot- dehe giellajoavkkuide, vai dieđut govvidivčče buorebut ovttaskas olbmo iežas válljema.³

1 Ráđdehusa muitalus giellaláhkaásaheami guoskadeamis 2017, s. 26–27.

2 Loahppaárvalus CM/ResCMN(2017)1 álbmotlaš vehádagaid suodjaleami rápmaoktasašsoahpamuša ollašuttimis Suomas.

3 Eurohpa ráđi álbmotlaš vehádagaid suodjaleami rápmaoktasašsoahpamuša ráđdeaddi komitea njealját raporta, mii guoská Suoma. (ACFC/OP/IV(2016)002)

Ráđđehusa mitalussii giellaláhkaásaheami guoskadeamis 2017 gullá čuovvovaš guovddáš fuomášupmi: Álbmotdiehtovuogádaga rievdadeapmi dađi lági mielde, ahte dasa lasihuvvo vejolašvuohta merket ovttá olbmui eanet eatnigielaide, galggalii čilgejuvvot. Čilgehusas galggalii váldit vuhtii, manlágán ávki ovttaskas olbmui lea mángga eatnigiela merkemis álbmotdiehtovuogádahkii. Dása lassin galggale čilgejuvvot váikkuhusat eiseválddiid doibmii, ovdamearkka dihte bálvalusaid plánemii.⁴

Vuoigatvuodaministeriija, ruhtaministeriija, oahpahuš- ja kulturministeriija, Digi- ja álbmotdiehtovirgelágádusa sihke etnikalaš gaskavuodaid ráđđádallangotti virgeolbmuiin čohkiidan áššedovdihoavku lea čielggadan molssaeavttuid álbmotdiehtovuogádaga earáhuhttimii, sihke dan váikkuhusaid. Čilgehusas gávnnavuvui, ahte guorahallojuvvojit guokte sierra molssaeavttu. Molssaeaktu A lea mángga eatnigiela merken dađi lági mielde, ahte olmmoš álohii merke áššedikšungiellanis suoma- dehe ruođagiela. Molssaeaktu B lea, ahte eatnigiella ja áššedikšungiella merkejuvvo seamma ládje go dálá áigge, ja lasihuvvo vejolašvuohta merket álbmotdiehtovuogádahkii ovttá dehe mángga ruovttugiela.

4 Ráđđehusa mitalus giellaláhkaásaheami guoskadeamis 2017, s. 27.

2 Álbmotdiehtovuogádat Suomas

Álbmotdiehtovuogáдахkii (ÁDV) merkejuvvo álbmotdiehtoláга (661/2009) 13 §:a mielde olbmo ilmmuhan eatnigiella ja áššedikšungiella.

Eatnigiella vuodđun lea olbmo iežas dehe váhnemiid ilmmuhus. Statistikkaguovddáš čuovvu gáržžes ISO 639-1 -standárdda gielain.⁵ Eatnigiella-dieđu čoaggin ja furken álbmotregistarii ii leat oba máilmmi mihttolávas beare dábálaš, eaige ovdamearkka dihte eará Davviriikkain leat dieđut álbmogii gullevaččaid eatnigielas. Suomas dát diehtu lea dárbbahuvvon juo logijagiid riikkamet virggálaš guovttegielalašvuoda dihte: giellastatistihka váibmosis lea diehtu riikkamet suomagielalaččain ja ruođagielalaččain.

Dain dáhpáhusain, main álbmotdiehtovuogáдахkii registrerejuvvon olbmo eatnigiella ii leat suomagiella dehe ruođagiella, olmmoš sáhtta ilmmuhit dain juoppágoappá iežas hálidan áššedikšungiellan álbmotdiehtoregistarii. Áššedikšungiella ilmmuhemiin olmmoš sihkkarastá, ahte son oažžu ovdamearkka dihte eiseváldiid čálalaš oktavuohtaváldimiid, dainna Suoma virggálaš gielain, man son buoremusat hálldaša.

Máná váhnemat ilmmuheaba máná eatnigiella oktanaga go soai ilmmuheaba máná ovdanama/ovdanamaid ja goarggu. Juohke olmmoš sáhtta ilmmuhit álbmotdiehtovuogáдахkii rievdadusaid, mat gusket eatnigiella ja áššedikšungiella. Eatnigiella dieđu riektatvuohhta ii čuovvovuvvo sierra, muhto dieđut, mat bohtet ovdan veahkadatdieđuin, galggale leat luohttehahttit.

Jagi 2012 Álbmotdiehtovuogádaga luohttehahttivuohtadutkamušas sulaid 9000 bargoahkásaš olbmos jerrojuvvui, leago sin álbmotdiehtovuogáдахkii merkejuvvon eatnigiella riekta. Diehtu lei riekta 99,6 proseanttas vástideddjiin.⁶

5 Šládjačilgehus: Veahkadatráhkadus 2018, www.tilastokeskus.fi

6 Šládjačilgehus: Veahkadatráhkadus 2018, www.tilastokeskus.fi

3 Riikkaidgaskasaš veardádallan

3.1 Ovtastuvvan našuvnnaid ekonomijakomisšuvdna UNECE

ON:a Eurohpa ekonomijakomisšuvdna UNECE lea vuodđuduvvon jagi 1947. Dat lea okta viđa ON:a guovlokemisšuvnnain, ja dan ulbmilin lea nannet lahttoriikkaidgaskasaš ekonomalaš ovttasbarggu. Barggu deaddočuoggát leat ekonomalaš ja politihkalaš analysat, biras- ja eallindilit, ceavzilis energijahámit sihke gávppi, indistriija ja fitnodatmáilmmi gárgeheapmi, muorragálvu ja johtalus. UNECE ovddida oktasaš geavadiid, rávanjuolggadusaid ja standárddaid sihke doaibmá teknihkalaš doarjjan. Ovddidanbargu, mii dahkkojuvvo **ON**:s, ráhkada rámaid riikkaidgaskasaš statistihkkaklassifiseremiidda ja ovttalágán meannudanvugiide.⁷

UNECE doarju álbmotlaš statistihkkenuogádagaid metodologalaš oahpistemiin, statistihkaid ođasnuhttimis sihke kapasitehta gárgeheamis. UNECE eurohpaláš statistihkkadieđaoibmuid konfereansa lea jahkái 2020 iežas addin ávžžuhusain⁸ váldán beali etnikkalaš-kultuvrralaš sárgosiid statistihkemii.⁹ Etnihkalaš-kultuvrralaš sárgosiidda gullet hubmon ja čállojuvvon gielaide statistihken.

UNECE ávžžuhus statistihkemis daddjojuvvo, ahte mánggagielalaš riikkat sávvvet dávjá sáhttit čoaggit dieđu riikkas adnon gielain. Juos riikkas leat eanet virggálaš gielat, de riikkas sáhtta leat dárbu čoaggit dieđu adnon gielain lánkaásaheami ja politihka (policy) dárbbuid jurddašettiin. Sorjádettiin dieđu dárbbus ávžžuhuvvo ovtta dehe eanet doahpaga atnu čuovvovaččain: a) eatnigiella, vuosttaš ruovttus dehe árramánávuođas adnon giella, b) váldogiella, giella man olmmoš máhtta buoremusat, c) dábálaš gielat, dábálaččamus adnon gielat barggus/ruovttus, d) gielaide máhttin, náka hupmat ja/dehe čállit ovtta dehe eanet

⁷ www.stat.fi

⁸ UNECE Conference of European Statisticians Recommendations for the 2020 Censuses of population and Housing

⁹ Conference of European Statisticians Recommendations for the 2020 Censuses of population and Housing, Chapter XII. Ethno-cultural characteristics, p. 148–153

dihto giela. Ávžžuhusas celkojuvvo, ahte juohke riika ferte mearridit, leago mihkkege dáin dehe variašuvdna dáin relevánta, go gažaldagas lea riikka diehtodárbu. Organisašuvnna mielde duohta gal lea ávžžuhahtti, ahte riika diđoštali eanet go ovttá giela geavahusa.¹⁰

3.2 UNECE:a lahttoriikkaid giellastatistihkken

UNECE raporta “Measuring population and housing”¹¹ lea geahčastat lahttoriikkaid geavadiidda sin doaimmahettiin jagi 2010 olmmošlohkamiid. Raportta mielde lei dábálaččat čoggit dieđu gielain (36 riikka 51:s) go etnikkalaš joavkkus dehe oskkoldagas, muhto váldooassi riikkain (31) čogge dieđuid buot oasseguovlluin. Raporttas goitge celkojuvvo, ahte hálddahusa čoggin dieđuin hárvvit čoggojuvvo diehtu gielas, ja ahte Suopma lei áidna riika, mas lea álbmotdiehtovuogádat, mainna čoggojuvvo diehtu gielas. Báifáhka dieđu čoggin gielain lei unnon čuovvunáigodaga áigge.

Dábálaččamus lei dieđu čoggin eatnigielas (2/3 riikkain). Badjel bealis čoggojuvvoje dieđut ruovttus hubmon gielas (20 riikka), ja badjel goalmmádasas (13 riikka) čoggojuvvui diehtu gielaide máhttimis. Riikkat, mat čogget gielladieđu máŃggain gažaldagain, leat ovdamearkka dihte Kanada (6 vuogi), Kazakhstan (5 vuogi), Uŋgár, Irlánda, Ruošša (4 vuogi), Luxembourg, Šveica, Británia (3 vuogi), Polska ja Ovtastuvvan stáhtat (2 vuogi).¹²

3.3 Ruotta

Ruota giellalágas ruoŋagiella meroštallojuvvo riikka váldogiellan. Álbmotlaš vehádatgielat leat lága mielde suomagiella, jiddisch, meänkieli, romána chib ja sámegiella. Almmolaš válddis lea earenoamáš geatnegasvuotta suodjalit ja ovddidit álbmotlaš vehádatgielaide. Seamma guoská seavagiella, vaikko dat ii leat meroštallojuvvon vehádatgiellan.¹³

Ruotas ii leat dárkilis diehtu das, man olu vehádatgielaide lohkojuvvon giellahubmit leat, daningo dát ii statistihkejuvvo. Giellahubmiid mearit vuodđuduvvet árvvoštallamiidda.¹⁴ Ruotas statistihkaide biddjojuvvo sihke riegádanriika ja riikkavulošvuotta.¹⁵ Dát eai goitge

10 Conference of European Statisticians Recommendations for the 2020 Censuses of population and Housing, Chapter XII. Ethno-cultural characteristics, p. 152-153

11 Measuring population and housing 2014: s. 163-164

12 Measuring population and housing 2014: s. 163-164

13 Språklag (2009:600)

14 Omd. www.minoritet.se siidduin gávdnojit árvvoštallamat sierra gielaide hubmiin.

15 <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/>

atte dieđu vehádatgielaid hubmiin geat válđoáššis leat sihke riegádan Ruoŧas ja leat Ruoŧa riikkavuložat.

Giellalága mielde álbmotlaš vehádahkii gullevaččaide ferte addojuvvot vejolašvuohta oahppat, gárgehit ja geavahit vehádatgiela.¹⁶ Váilevaš dieđut vehádatgielaid hubmiin sáhttet goitge árvoštallojuvvot váttásnuhttit bálvalusaid ja oahpahusa ordnema dáiguin gielaiguin veardidettiin Supmii, gos eiseválddiin lea oalle dárkilis diehtu sierra gielaid hubmiid mearis.

3.4 Norga

Norgga sierra giellahámiid, girjedároggiella (bokmål) ja ođđadároggiella (nynorsk), geavahasas mearriduvvo norgga giellalágas *mållova*¹⁷. Lága mielde goappašat giellahámit fertejit adnojuvvot publikašuvnnain, mat almmustuhttojuvvot čálalažžan dehe fierpmis.¹⁸ Priváhtaolbmui, geain lea earán stáhtii, lea vuoigatvuohta geavahit iežaset giellahámi. Norga lea ratifiseredettiin Eurohpa ráđi giellavuođđogirjji¹⁹ meroštallan vehádatgiellanis sáme-, kveana- sihke guokte románagiela (romanes ja romána).²⁰

Sprákrádet statistihkke giellahámiid (girjedároggiella ja ođđadároggiella) geavahusa dađi lági mielde, ahte sihtá jahkásaččat stáhta eiseválddiin dieđuid das, gallis leat lahknonan sin dihto gielain. Sprákrádet almmustuhtá jahkásaččat raportta gielaid geavahasas.²¹

16 Spráklag (2009:600)

17 Mållova (LOV-1980-04-11-5)

18 <https://www.sprakradet.no/Spraklige-rettigheter/Spraklege-rettar-som-gjeld-bruken-av-norsk/Maallova/>

19 Guvllolaš dehe vehádatgielaid Eurohpalaš vuođđogirji (23/1998)

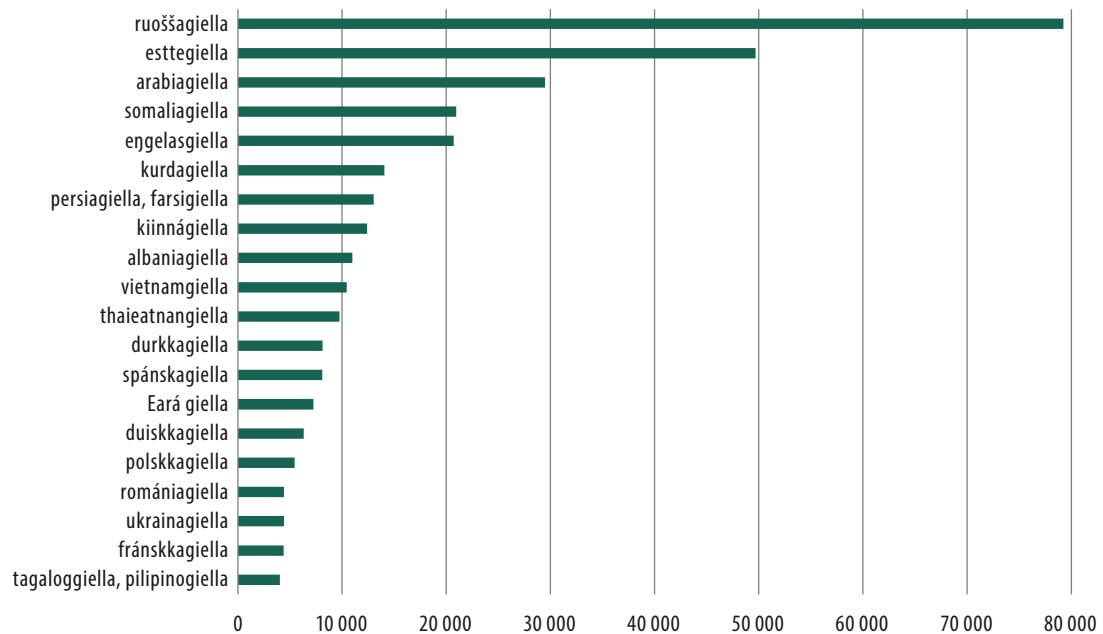
20 www.sprakradet.no

21 <https://www.sprakradet.no/Spraklige-rettigheter/Spraklege-rettar-som-gjeld-bruken-av-norsk/Maallova/Statistikk/>

4 Ovttaskas olbmo ávki mángga giela merkemis

4.1 Oppalaččat

Jagi 2018 Suomas orruin 87,6 % lei ilmmuhan eatnigiellan suomagiela ja 5,2 % ruotagiela.²² 2282 olbmo, dehege 0,03 % ledje merken iežaset eatnigiellan sámegiela. Dáin 28 ledje ilmmuhan anárašgiela, 27 nuortalašgiela ja 80 davvisámegiela iežaset eatnigiellan.²³

Govus 1. Stuorimus vierrogielalaččaid mearit 2018, Statishkkaguovddáš/ Veahkadatráhkadus

²² Veahkadatráhkadus 2018, Statishkkaguovddáš

²³ Álbmotdiehtovuogádat 15.1.2020.

Álbmotdiehtovuogádaga eatnigielat ledje jagi 2016 sulaid 160, main mángga hupmet vuollel 100 olbmo. Stuurimus vierrogielalaš joavkkut (dehege earát go suoma-, ruoŧa dehe sámegiella) Suomas jagi 2018 ledje ruoššagielalaččat, esttegielalaččat, arabiagielalaččat, somaliagielalaččat, engelasgielalaččat, kurdagielalaččat, persia-/farsigielalaččat, kiinnágielalaččat, albaniagielalaččat ja vietnamgielalaččat. Buot dain gielain leat badjel 10 000 hubmi. Vierrogielalaččaid oassi lei jagi 2018 loahpas 7,1 proseantta oba álbmogis.²⁴

Statistihkkema buncaraggáid speadjalastá dat, ahte daningo olmmoš sáhttá ilmmuhit dušše ovttá eatnigiela, guovtte- ja eanetgielalaččat eai boađe statistihkas ovdan. Dasa lassin mánggas Suomas riegádan merke eatnigiellanis suomagiela, vaikko ovdamearkka dihte váhnemat livččiiga vierrogielalaččat. Statistihkat eai dakko bakte atte duođalaš gova riikka gielladilis.

UNECE ávžžuhusain daddjojuvvo, ahte eanet giela diđošteapmi addá dievaslaččat gova gielalaš mánggahápmásašvuodas riikkain main leat eanet giellajoavkkut ja eanet go okta virggálaš giella.²⁵ Vuogádat mas registrerejuvvo dušše okta giella, ii atte rievttis gova riikka giellariggodagas.

Ráđđehusa giellamuitalusa válmmaštallama olis ordnejuvvoje jearahallamat, gullamat ja cealkinjosat. Vuoigatvuođaministeriija ordnii 7.9.2016 ovttas etnikkalaš gaskavuodaid ráđđádallangottiin bargobáji organisašuvnnaide, mat ovddaste vierrogielaid. Giellajoavkkut bukte ovdan dárbbu merket eanet gielaid álbmotdiehtovuogádahkii, sihke vuogádahkii merkejuvvon eatnigiela geavahusa eiseváldiid olis.

Giella lea olbmo identiteahta nanu oassi. Juos olmmoš lea doaibmama dáfus guovtte-dehe eanetgielalaš, de ovttá giela merken ii buvtté ovdan olles su gielalaš identiteahta. Dávjjimusat váhnemat válljeba máná álbmotdiehtovuogádahkii merkenvuloš giela. Juos váhnemat leaba sierragielalaččat, de máná giela válljen sáhttá orrut váhnemiid mielas váttis.

Veahkadatdiehtovuogádahkii merkejuvvon giella ii váikkut olbmo gielalaš vuoigatvuođaide. Suoma- ja ruoŧagielalaččaid oasis, sihke sámegielalaččaid oasis sámiid ruovttuguovllus, álbmotregisttarmerken adnojuvvo navddusin dasa, mainna gielain eiseváldi lahkona olbmo. Áššedikšungiella goitge molsojuvvo, juos áššehas ná sávvá.

Giellajoavkkut leat goitge buktán ovdan fuolaset das, ahte merkemat duohtavuodalaččat adnojuvvojit ovdamearkka dihte dalle, go máná vuoigatvuohta oažžut ruovttugiela

24 Veahkadatráhkadus 2018, Statistihkkaguovddáš.

25 Conference of European Statisticians Recommendations for the 2020 Censuses of population and Housing, Chapter XII. Ethno-cultural characteristics, kohta 725

oahpahusa árvvoštallojuvvo gielddas.²⁶ Vaikko álbmotregisttarmerken ii sáhte adnojuvvot akto mearrideaddjin árvvoštaladettiin vuoigatvuohta dihto bálvalussii, de ii sáhte caggat eret dan, ahte iigo ná geavadis dáhpáhuvale. Ášši geahčaduvvo dárkileappot logus 6.

4.2 Suoma- ja ruoŋtagielalaččat

Registtardieđut suoma- ja ruoŋtagielalaččain sáhttet adnojuvvot oalle luottehahttin. Statistihkain ii goitge boađe ovdan leago olmmoš guovttegielalaš. Árvvoštallamiid mielde ¼ guovttegielalaš (suomagiella/ruoŋtagiella) bearrašiidda riegádan mánáin registrerejuvvojit ruoŋtagielalažžan.²⁷

Registrerejuvvon giella váikkuha njuolga dasa, mainna gielain eiseválddit lahkoni olbmo, juos eiseválddis ii leat ovddežis diehtu áššehasa válljen bálvalangielas. Vuogádahkii registrerejuvvon giella noahku maid mainna gielain váhnemat hálidit mánáid oassálastit árrabajásgeassimii sihke máná skuvlagiela, vaikko dieđus iešalddes eai leat váikkuhusat, mat duddjojot vuoigatvuođaid dehe geatnegasvuođaid. Daningo vuogádahkii merkejuvvon giella váikkuha čielgasit suoma- ja ruoŋtagielalaččaid árgabeaivái, de dát leat dávjá oalle diđolaččat iežaset dahkan válljemis.

Organisašuvnnat, mat ovddastit ruoŋtagielalaččaid, eai leat vuoigatvuohtaministeriija dahkan jearahallamiin dehe gullamiin váldán ovdan dárbbu earáhuhttit álbmotdiehtovuogádaga. Folktinget, man bargun lea ovddidit Suoma ruoŋtagielalaš álbmoga vuoigatvuođaid, lea evttohan, ahte suoma- ja ruoŋtagiela merken eatnigiellan álbmotdiehtovuogádahkii sáhtálii doalvut ruoŋtagielalaš bálvalusaid fállama unnideapmái.²⁸

26 Familia ry ovttsráđiid Cultura-vuođdudusain ja Yhteiset Lapsemme ry:ain (sámás: Min Oktasaš Mánát rs) lágidii 14.3.2019 jorba beavddi ságastallama eanet go ovttá eatnigiela registrerenvejolašvuođas álbmotdiehtovuogádahkii.

27 www.folktinget.fi, 1.10.2019

28 Fifth opinion on Finland, Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Adopted on 27 June 2019

4.3 Sámeielalaččat

Sáme giela lea sáhttán ilmmuhit eatnigiellan veahkadatdieđuide juo vuogádaga vuodđudeami (1968-1973) rájes. Jagi 2013 rájes veahkadatdieđuide lea leamaš vejolaš merket eatnigiellan muhtin dihto sáme giela: lulli-, anáraš-, nuortalaš-, julevdehe davvisáme giela.²⁹ Álbmotdiehtovuogádagas 2282 olbmo ledje registrerejuvvon sámeielalažžan jagi 2020.³⁰ Sápmelaččat leat Suomas sulaid 10.000 olbmo³¹. Davvisápmelaččat ráhkadit stuorimus sápmelaččaid joavkku, anáraččat leat sulaid 600 ja nuortalaččat sulaid 600.³²

Sáme giela merken álbmotdiehtovuogádahkii lea unni. Buot sámeielalaččat eai dovdda ášši dehe oainne, ahte das leat mearkkašupmi, ja mángga eatnigiellan veahkadatdieđuin lea suomagiela.³³ Sámibaromehtara vástideaddjin sulaid njealjádas ilmmuhii telefonjearahallamis iežaset atnit eatnigiellan sihke sáme- ja suomagiela, go gažaldat jerrojuvvui álot namalassii hámis “Man giela dehe maid gielaid anát iežat eatnigiellan?” Lea maid vejolaš, ahte virggálaš diehtočoaggimii ja statistihkemii lea eahpideaddji doaladupmi dehe ahte áššedikšun suomagillii muosáhuvvo ovttagardáneabbon. Doaladumit sáhttet maid laktásit váilevaš sáme giela lohkan- ja čállinmáhttui ja ođđasátneráju heajos dovdamuššii.³⁴

Sámeielalaččaid oasis vejolašvuohta merket mángga giela álbmotdiehtovuogádahkii sáhtálii doalvut dasa, ahte sáme giela hubmiid mearri oidnolii čielgaseappot. Dalle ovdamearkka dihte gielddat atnet ávkin dieđuid sámeielalaš bálvalusaid plánemis.

29 Lasi ráđđehusa muitalusas giellaláhkaásaheami guoskadeamis 2017, s. 28-29

30 Álbmotdiehtovuogádat 15.1.2020

31 www.oikeusministerio.fi/saamenkielet

32 www.kotus.fi/kielitieto/kielet/saame

33 Saamebarometri 2016, s. 12.

34 Saamebarometri 2016, s. 49.

4.4 Seavagielalaččat ja Coda-mánát

Suomas geavahuvvo suomelaš ja somaruottelaš seavagiella. Suomelaš seavagiela geavahit eatnigiellan sulaid 4 000–5 000 bealjeheami dehe geain lea heajos gullu. Dasa lassan dan geavahit eatnigiellan, nubbin giellan dehe vieris giellan sulaid 6 000– 9 000 olbmo, geat gullet. Veahkadatdieđuide suomelaš seavagiela leat ilmmuhan eatnigiellan 633 olbmo³⁵ ja ruottelaš dehe somaruottelaš seavagiela 10 olbmo³⁶.

Dušše unna oasáš seavagiela geavaheddjiin lea registreren seavagiela eatnigiellan álbmotdiehtoregistarii. Sivat dása eai leat čielggaduvvon. Boarrásit buolvvaid bealjeheamit leat ožžon oahpahusa dušše suoma- ja ruotagielain, eaige ollenge seavagielain, ja oassi sis leat muosáhan áigodaga goas seavagiela hupman lei gildojuvvon skuvllas. Dát soaitá váikkuhit dasa, ahte giella ii registrerejuvvo eatnigiellan, vaikko vejolašvuodas livččiinai diehtu.

Seavagiela registreren máná giellan ii dáhkit vuoigatvuodá dulkii, veahkeheaddjái dehe ovdamearkka dihte bealjeheamis mánáide nd. Coda-máná vejolašvuhtii oahpu vázzit seavagiela oahppoávnnsin skuvllas, muhto mearrádusat dahkkojuvvojit eará dieđuid vuodul. Seavagiela merken máná, gii gullá, eatnigiellan fas lea geavadis dagahan diliid main eiseválddit leat ovddalgihtii doivon máná bealjeheamin.³⁷

35 Álbmotdiehtovuogádat 15.1.2020.

36 Ráđđehusa mitalus giellaláhkaásaheami guoskadeamis 2017, s. 29 – 30.

37 Bealjeheamis olbmuid lihttu, šleađgaboasta 9.12.2019.

4.5 Eará giellajoavkkut

Juos olbmui lea merkejuvvon eatnigiellan eará go suoma- dehe ruođagiella, sutnje sáhtta válljejuvvon áššedikšungiellan, mii lea suoma- dehe ruođagiella. Eiseválddiin ii leat eará geatnegasvuohta geavahit eará go suoma- dehe ruođagiella, ja mearrádusat, duomut sihke eará áššegirjijt addojuvvojit ášši gieđahallangiella mielde, mii lea suoma- dehe ruođagiella. Eiseváldi sáhtta goitge leat geatnegahtton geavahit dulkka, ja ovdamearkka dihte mitalit áššegirjji sisdoalus gielain, man áššehas ipmirda. Veahkadatdieđuide merkejuvvon giella ii váikkut árvoštallamii dulkondárbbus iige maid vejolaš dulkoma gillii.

Suoma románain sulaid 30–40 prosentta hupmet románagiella davvisuopmana, kálo. Románagiella geavahuvvo dušše lagamusat románaservoša gaskavuodas.³⁸ Románagiella lea vejolaš merket eatnigiellan veahkadatdieđuide. Dát vejolašvuohta ii goitge leat adnon ávkin geavadis jur ollenge. Ovdamearkka dihte jagi 2020 álggus románagiella ledje ilmmuhan eatnigiellan 73 olbmo, nu ahte románagiella hubmii duođalaš mearri ii vuhtto statistihkain.³⁹

Olgoriikka ja riikiifárrejeaddjidoagát olbmuid mearri govvejuvvo dávjá álbmotdiehtovuogá dahkii merkejuvvon gielaide hubmiid bakte. Mánnggakultuvrralašvuođa statistihkkema dušše eatnigiellan merkejuvvon dieđu vuodul leanai kritiserejuvvon.⁴⁰ Statistihkkema buncarakkisin lea earret eará oidnojuvvon ahte buot olbmot eai ilmmut iežaset buoremusat máhttin gielaide, muhto muhtin eará giella ovdamearkka dihte mitalit etnikalaš-kultuvrralaš joavkogullelašvuođa. Vealaheami dehe eará čuovvumušaid balu dihte muhtimat fas sáhttet guođdit duođalaš eatnigiella merkekeahhtá.⁴¹

Eanet gielaide merkema dárbbatlašvuohta lea ákkastallon maid dainna ákkain, ahte dat attálii mánnggabeallásaččat dieđu dárbbus geavahit eanet gielaide dieđiheamis sihke bálvalusaid ovddideami ja ordnema várás. Maiddái bálvalusaid rehkenastin gáibida, ahte juo plánenmuttos váldojuvvo vuhtii servodaga lassáneaddji mánnggagielalašvuohta.⁴²

38 Románaid vuodđolágas dorvvastuvvon giellalaš rivttiid ollašuvvan, OM čilgehusat ja rávvagat 11/2014

39 Álbmotdiehtovuogádat 15.1.2020

40 Lasi ee. Saukkonen Pasi ja Latomaa Sirkku

41 Saukkonen Pasi

42 Latomaa Sirkku

5 Álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvon giela geavahus eiseválddiid olis

5.1 Oppalaččat

Álbmotdiehtovuogádagas ožžojuvvon diehtu olbmo eatnigielas lea dehálaš gaskaoapmi eiseválddiide, go sii plánejit bálvalusaid ja dahket mearrádusaid ja sáddejit áššegirjjiid priváhtaolbmuide. Dieđut geavahuvvojit viidát. Dat almmushálddahusa doaibmit, geat ožžot dieđu eatnigiela rievdadusain leat Johtalus- ja kommunikašuvdnavigelágádus Traficom, Ealahatdovoguoovddáš, Álbmotealahatlagádus, gielddat, gieldaovttastumit, buohccedikšunbiirret, Keva, vuoigatvuođaministeriija, Pateanta- ja registtarhálddahus, Boles, Váldonjunušgoddi, Ortodoksalaš searvegottit, Girkoráđđehus, Dearvvašvuođa ja buresbirgejumi lágádus, Vearrohálddahus, Biebmobearráigeahčču, Suoma vuovdeguovddáš, Eananmihtidanlagádus, Barggohisvuohtadáhkádusruhtarádju, Valvira, Statistihkkaguovddáš ja Oahpahusráđđehus.

Álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvon dieđut geavahuvvojit maid buhttet eiseválddiide šaddan lassigoluid jorgalusain ja dulkomis. Dieđut váikkuhit ovdamearkka dihte gielddaid oažžun stáhtaossodagaide.

5.2 Gielalaš juohku

Giellalága (423/2003) 5 §:a mielde gielalaš juogu vuodđoovttadat lea gielda. Dat dárkkuha, ahte buot eará eiseválddiid gielalašvuohta huksejuvvo gielddaid nala. Gielda lea juogo ovttagiellalaš dehe guovttegiellalaš. Guovttegiellalaš gielddat juohkásit eanetlogugielaset dáfus suomagiellalaš ja eanetlogugielaset dáfus ruotagiellalaččaide. Gielddaid gielas mearriduvvo stáhtaráđi ásahasain gielddaid gielalaš sajádagas jagiid 2013-2022 (53/2012).

Gielda ferte mearriduvvot guovttegielalažžan, juos gielddas leat sihke suoma- ja ruohtagielalaš orrut ja vehádat lea unnimusat gávcci proseantta orruin dehe unnimusat 3 000 orru. Guovttegielalaš gielda ferte mearriduvvot ovttagielalažžan, juos vehádat lea vuollel 3 000 orru ja dan oassi lea njiedjan vuollel guđa prosentii.

Rehkenastimis váldojuvvojit vuhtii dušše dat orrut, geat leat ilmmuhan eatnigiellan suoma- dehe ruotagiela. Juos rehkenastinvuohki háliduvvo dollojuvot rievdameahhtumin, álbmotdiehtovuogádagas galggalii ain boahit ovdan leago olbmo váldogiella suomagiella, ruotagiella vai muhtin eará.

Jagi 2016 álggus Suomas ledje 313 gieldda, main 49 leat ruotagielalaččat dehe guovttegielalaččat. Buot 16 ruotagielalaš gieldda leat Álánddas. Guovttegielalaš gielddat leat oktiibuot 33, main 15:s eanetlogugiellan lea ruotagiella ja 18:s eanetlogugiellan suomagiella.⁴³

Guovttegielalaš gielddat leat lulli- ja oarjerittus. Dáin gielddain ruotagielalaččaid oassi ja mearri molsašuddá hui olu. Gielddain main ruotagiella lea eanetlogugiella, suomagielalaččaid mearri molsašuddá 3,2 %:s (Korsnäs), 42,8 %:ii (Inkoo) olbmuin. Gielddain main suomagiella lea eanetlogugiella, ruotagielalaččaid oassi molsašuddá 2,6 %:s (Vantaa), 42,5 %:ii (Hanko) olbmuin. Álándda gielddat leat buohkat ovttagielalaččat ruotagielalaččat, iige giellaláhka guoskka daid.

Govus 2. Gárta guovttegielalaš gielddain sihke Álándda gielddain.

⁴³ Ráđđehusa muitalus giellaláhkaásaheami guoskadeamis 2017, s. 33

5.3 Bálvalusaid plánen

Dieđut gieldda olbmuid registrerejuvvon eatnigielas geavahuvvojit earret eará bálvalusaid plánemis. Dieđuid vuodul sáhtttá dahkkojuvvot ovdamearkka dihte árvoštallan das, gallis mánáin álggahit suomagielaš, ja gallis álggahit ruotagielaš árrabajásgeassima dehe skuvlla. Dieđut suoma- ja ruotagielašáid mearis adnojuvvot maid eará bálvalusaid ordnemis.

Eiseválddit galget doaimmasteaset iešdáhtolaččat atnit ávira das, ahte priváhtaolbmo gielaš vuoigatvuodát ollašuvvet geavadis. Sihke giellalága ja sámi giellalága ulbmilin lea, ahte gielaš vuoigatvuodát ollašuvvet almmá dan haga, ahte daidda doarjaluvvo sierra. Ovdamearkka dihte ruotagielaš olmui galggalii čujuhit ruotagiela máhtti iežas doavttir, sosiálabargi jed., almmá dan haga ahte olmmoš dárbbaha sierra dan sihtat. Diehtu buohcci dehe áššehasa gielas sáhtttá čilgejuvvot álbmotdiehtovuogádagas.

Juos vuogádagas ii boađe ovdan olbmo váldogiella, eiseváldi ii iešdáhtolaččat bastte árvoštallat mainna gielain olmmoš hálida bálvalusa.

5.4 Oktavuotaváldingiella

Giellalága 23 §:a 3 momeantta mielde guovtterielaš eiseváldi galgá iežas oktavuotaváldimiin priváhtaolbmuide ja riektepersovnaide geavahit dáid giela, suoma-dehe ruotagiela, juos dat lea dieđus dehe govttolaččat čilgemis, dehege goappašiid.

Lága vuodul eiseváldi lea geatnegahtton geavahit olbmo iežas giela dehe su válljen, nuppi sániiguin su ovdal geavahan giela. Ulbmilin lea sihkkarastit, ahte eiseváldi lahkona vuostáváldi rievttis namain. Olbmo giella sáhtttá leat juo ovddit áššedikšuma vuodul eiseváldi dieđus. Mánnggain dáhpáhusain eiseváldi sáhtttá goitge dárkkistit ášši álbmotdiehtovuogádagas.⁴⁴

Eiseváldi sáhtttá dábálaččat navdit, ahte vuostáváldi hálida dikšut áššiid eiseváldiiguin álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvon gielain, juos eiseválddis ovddit oktavuotaváldima vuodul lea ágga navdit, ahte vuostáváldi hálida geavahit nuppi giela.⁴⁵

Sámi giellalága (1086/2003) 15 §:a 1 momeantta mielde eiseválddit galget ruovttuguovllusteaset ilmmuhusain, bovdehusain ja reivviin, mat sáddejuvvot

44 HE 92/2002 vp, s. 82

45 HE 92/2002 vp, s. 82

áššáiosolaččaide dehe dasa, geasa lága mielde galgá ilmmuhit áššis, mii lea johttáhuuvon dehe mii johttáhuuvo, geavahit ášši gieđahallangielaš fuolakeahhtá vuostáváldi iežas giela, juos dat lea dieđus dehe govttolaččat čilgemis, dehege geavahit suoma- ja sámegiela. Dasa lassin eiseváldi galgá almmá dan haga, ahte dat sierra bivdojuvvo geavahit sámegiela vástidettiin dasa sámegiela doaimmahuvvon oktavuohaváldimiidda.

Vierrogielalaččat sáhttet válljet áššedikšungiellan suoma- dehe ruođagiela. Válljen bohtá ovdan álbmotdiehtovuogádagas.

Giellalága ja sámegiellalága ulbmilin lea, ahte giellalaš vuoigatvuođat ollašuvvet almmá dan haga ahte dat sierra gáibiduvvojit. Dasa laktása lávga eiseválddi geatnegasvuohta iešdáhhtolaččat čilget mainna giela olmmoš hálida dikšut áššiidis. Juos eiseválddi ja áššehasa gaskkas ii leat ovdal leamaš oktavuohaváldi, mas čielggalii mainna giela olmmoš hálida dikšut áššiidis, de eiseváldi sáhtta geavahit álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvon giela. Juos álbmotdieđuid sisdoallu rievdaduvvo, de das galggalii ain čielgasit bohtit ovdan, hálidago olmmoš, ahte sutnje váldojuvvo oktavuohaváldi, suoma-, ruođ- vai sámegiela.

5.5 Ášši gieđahallangiella

Hálddahasášši, hálddahaslágageavahanášši, rihkusášši, riidoášši ja ohcamusášši gielaš mearriduvvo giellalága 3 logus. Giela válljemii váikkuha ášši šládja, eiseválddi giella, áššáiosolačča giella ja/dehe áššáškuhtton olbmo giella. Gieđahallangiella lea juogo suoma- dehe ruođagiella. Duopmu dehe mearrádus addojuvvo álohii ášši gieđahallangielaš.

Gieđahallangiella lea álohii suoma- dehe ruođagiella ja duopmu dehe mearrádus addojuvvo álohii ášši gieđahallangielaš. Gieđahallangiella mearrahuvvá lágas meroštallojuvvon kritearaid dehe duopmostuolu ollislaš árvoštallama vuodul. Muhtin dáhpáhusain gieđahallangiella válljemii váikkuha áššáiosolaččaid giela noahkun. Ná ovdamearkka dihte, juos suomagiellalaš fitnodat lea ohcan guvlui lobi, mii laktása eanangeavahussii, ja gos orrot eanasin ruođagiellalaččat.

Sápmelaččain lea sámegiellalágas mearruduvvon eavttuid mielde vuoigatvuohta geavahit sámegiela divššodettiin áššiidis eiseváldiid olis. Juos sápmelaš sámegiellalága vuodul ášši njálmálaš gieđahallamis geavaha sámegiela, ášši gieđahallangiella galgá viggojuvvot addit lága 19 §:a mielde sámegiela máhtolaš olbmo dikšuma várás, dehe nuppi sajis galgá addojuvvot áššehassii nuvtá dulkon. Lága 13 §:a vuodul sápmelaš áššáiosolažžii ferte addojuvvot stevdnenohcamuš, duopmu, mearrádus, beavdegirji dehe eará áššegirji sámegillii dan oasis go ášši guoská su vuoigatvuođa, ovddu dehe geatnegasvuođa, earret juos gažaldagas lea

ášši čoavdimii čielgasit váikkutmeahtun áššegirji. Juos sápmelaš áššáiosolaš lea geavahan čálalaččat dehe njálmálaččat sámegiela válddedettiinis oktavuoda ášši gieđahalli eiseváldái, galgá sámegielalaš doaimmahusgirji seamma viidodagas ja seamma eavttuid mielde addojuvvot almmá dan haga, ahte dat bivdojuvvolii sierra. Doaimmahusgirjii galgá goitge addojuvvot dušše virggálaš sámegiel jorgalus, juos áššáiosolaččat leat mánggat, eai sii leat ovttamielalaččat sámegiela geavaheamis.

Juos áššáiosolaš ii leat leamaš oktavuodas eiseváldái, iige muđuid boađe ovdan mainna gielain son hálda ášši gieđahallojuvvot, de eiseváldi galgá sáhttit árvvoštallat muhtin eará gáldus mainna gielain ášši gieđahallojuvvo. Eiseválddit sáhttet dábálaččat luohttit dasa, ahte álbmotdiehtovuogádhkii merkejuvvon diehtu gielas doallá deaivása, ja árvvoštallat das, mii lea ášši gieđahallangiella. Vejolaš álbmotdiehtovuogádaga earáhus ii oččole váttásnuhttit ášši gieđahallangiela válljema.

5.6 Stáhtaosit

Gieldda vuodđobálvalusaid stáhtaosis addojuvvon lágas (1704/2009) mearriduvvo stáhtaosi mearrahuvvanákkain. Lága 9 §:s mearriduvvo vierrogielalašvuhtagerddonis, 10 §:s guovttegielalašvuodas ja 28 §:s sápmelaččaid ruovttuguovllu gielddaid lassioasis. Gieldda vierrogielalašvuhtagerddona rehkenastimis adnojuvvot álbmotdiehtoregistarara dieđut vierrogielalaččaid mearis gielddas. Maiddái guovttegielalaš gildii guovttegielalašvuoda vuodul mearrahuvvi loguid rehkenastimis diehtu ruođagielaččaid orruid mearis ožžojuvvo álbmotdiehtoregistaris. Nu maiddái sámiid ruovttuguovllu gieldda lassioasi rehkenastima várás dárbbatlaš gieldda sámegielalaččaid oassi mearrahuvvá álbmotdiehtovuogádaga dieđuid vuodul.

Stáhtaosi mearrahuvvamis mearkašupmi lea namalassii álbmotdiehtovuogádhkii merkejuvvon olbmo eatnigielas. Dát livččii boahhtevuodasnai ákkastallojuvvon. Stáhtaosi ulbmilin lea ruhtadit gieldda lágas mearriduvvon vuodđobálvalusaid ordnema, nu ahte kritearat, mat adnojuvvot, galget laktásit gieldda geatnegasvuhtii lágidit bálvalusaid.

Láhkaásaheapmi galggalii leat ovttačilggolaš dan oasis, ahte olbmo álbmotdiehtomerken eatnigielas adnojuvvo stáhtaossodatkritearan. Muhto ovdamearka dihte bálvalusaid plánemis sáhtálii adnojuvvot gielddain ja eará sajes maiddái dárkilit diehtu olbmo vejolaš eará ruovttugielas.

Oahppi álbmotdiehtovuogádhkii merkejuvvon eatnigiella váikkuha dálá áigge dasa, sáhttágo olmmoš váldojuvvot vuhtii meroštaladettiin kriteara oažžut bajiduvvon ruhtadeami.

Oahpahus- ja kulturdoaimma ruhtadanlága (1705/2009) 45 §:s mearriduvvo sámegielaš ja sámegiela oahpahussii miedihavuloš stáhtadoarjagis ja eará stáhtadoarjagiin. Stáhtadoarjagiid mearrahuvvanákkain mearriduvvo dárkileappot oahpahus- ja kulturministeriija ásašusain.⁴⁶

Vaikko oahppi oassálastin S2/R2-oahpahussii ii leat ráddjejuvvon álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvon giela mielde, de S2/R2-oahpahussii sáhtta oazžut stáhtadoarjaga dušše vierrogiel ohppiin, geaid vuodđooahpahuslágas dárkkuhuvvon oahpahussii oassálastima álggaheamis lea gollan eanemusat guhtta jagi ja geat eai máhte suoma- dehe ruođagiela danveardásaš agát suoma- ja ruođagiel oahppi eatnigiela dási mielde⁴⁷. Oahpahusráđđehusa oaidnu lea leamaš, ahte vierrogiel oahppin sáhtta gehččojuvvot oahppi, gean eatnigiella álbmotdiehtovuogádagas lea eará go suoma-, ruođa- dehe sámegiella.

Vaikko oahppi oassálastin iežas eatnigiela oahpahussii ii leat ráddjejuvvon álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvon giela mielde, de iežas eatnigiela oahpahussii sáhtta oazžut stáhtadoarjaga dušše sámegiela, románagiela ja vierrogiel ohppiide, geaidna ii ordnejuvvon vuodđooahpahuslága 12 §:s dárkkuhuvvon eatnigiela oahpahus.⁴⁸ Stáhtadoarjaga sáhtta oazžut dušše ovtta giela lohkamii.

5.7 Eará váikkuhusat mat čuhcet sámegielaš ja ruovttuguovllu gielddaide

Eiseválddit geaidna sámi giellaláhka guoskaduvvo leat earret eará sámiid ruovttuguovllu gielddat, duopmostuolut, muhtin stáhta guvllolaš eiseválddit geaid virgeguvlui ruovttuguovllu gielddat gullet, alimus lágalašvuoda bearráigeahččit ja dihto bearráigeahččoeseválddit, muhtin stáhta guovddášvirgelágádusat dego Vearrohálddahas, sihke Álbmotealáhálágádus.

Sámi giellalága 4 §:a mielde sápmelaččas lea vuoigatvuohta iežas áššis dehe áššis, mas son gullojuvvon, geavahit sámegiela dakkár eiseválddi olis masa láhka guoskaduvvo. Dása lassin sámiid ruovttuguovllus eiseválddiid virgelágádusain ja eará doaibmabáikkiin, mat leat lága guoskadansuorggis, sápmelaččas lea vuoigatvuohta geavahit álohii áššedikšumis iežas válljema mielde suoma- dehe sámegiela. Eiseváldi ferte ruovttuguovllus geavahit

46 Oahpahusministeriija ásašus miedihavuloš stáhtadoarjaga ákkain (1777/2009) vierrogiel sihke sámegiela ja románagiela ohppiid dievasmahtti oahpahussii vuodđooahpahusas ja logahatskuvlemis.

47 Oahpahusministeriija ásašus miedihavuloš stáhtadoarjaga ákkain (1777/2009), 2 §, vierrogielaš sihke sámegielaš ja románagielaš ohppiid dievasmahtti oahpahussii vuodđooahpahusas ja logahatskuvlemis.

48 Oahpahusministeriija ásašus miedihavuloš stáhtadoarjaga ákkain (1777/2009), 3 §, vierrogielaš sihke sámegielaš ja románagielaš ohppiid dievasmahtti oahpahussii vuodđooahpahusas ja logahatskuvlemis.

sápmelaš áššehassii reivviin ja eará áššegirjjiin, mat sáddejuvvojit, iešoaivválaččat sámegiela, juos dat lea govttolaččat čilgemis. Eiseválddit sáhttet dárkkistit giela ovdamearkka dihte álbmotdiehtovuogádagas.

Dego ovddabealde 4.3 bihtás lea govviduvvon, sámegiela merken álbmotdiehtovuogádahkii lea unni. Vejolašvuohta merket mánga giela álbmotdiehtovuogádahkii sáhtálii veahkehit ovdamearkka dihte diliin, main olmmoš muosáha váilevaš lohkan- ja čállinmáhtu dehe ođđasániid dehe “virgesámegiela” heajos dovdamuša geažil áššedikšumis dihto diliin lunddolaččabun suomagillii iige dan dihte leat merken iežas eatnigiellan sámegiela.⁴⁹

Sámi giellalága 16 16 §:s mearriduvvo sámegiela geavaheamis gieldda áššegirjjiin. Gielddas, mas sámegielaláččaid oassi álbmogis lea ovddit jagi vuosttaš beaivve leamaš stuorit go goalmádas, gieldda doaibmaorgána galgá geavahit maid sámegiela dakkár beavdegirjjiin ja eará áššegirjjiin, mat eai galgga addojuvvot priváhta áššáiosolažžii ja main lea almmolaš mearkkašupmi. Geavadis njuolggadus guoská Ohcejoga gieldda. Earánai gielddas gieldda doaibmaorgána galgá geavahit sámegiela dakkár áššegirjjiin iežas árvoštallan viidodaga mielde.

Daningo geatnegasvuohta geavahit sámegiela áššegirjjiin, main lea almmolaš mearkkašupmi, dego luohttámušorgánaid áššegirjjiin, lea čadnojuvvon sámegielaláččaid oassái gielddas, de álbmotdiehtovuogádagas galgá ovttačilggolaččat boahtit ovdan sámegielaláččaid oassi gieldda olbmui.

49 Saamebarometri 2016, s. 25.

6 Diehtu ja oahpahus mii guoská eatnigiela

6.1 Vuoigatvuohta oahpahussii iežas eatnigillii

Vuođđolága 17 §:a 1 momeantta mielde Suoma álbmotgielat leat suoma- ja ruoṭagiella. Paragráfa 2 momeantta mielde almmolaš váldi ferte fuolahit riikka suoma- ja ruoṭagiel álbmoga čuvgehuslaš ja servodatlaš dárbbuin seammalágán vuođuid mielde. Paragráfa 3 momeantta mielde sápmelaččain álgoálbmogin sihke románain ja eará joavkkuin lea vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Seavagiela geavaheddjiid sihke lámisvuođa dihte dulkon- ja jorgalanveahki dárbbaheddjiid vuoigatvuođat dorvvastuvvojit lágain.

Vuođđolága 17 §:a njuolggadusaiguin gielalaš vuoigatvuođain lea mearkkašupmi ovdamearkka dihte skuvla- ja eará čuvgehusdiliid ordnemis. Skuvladiliid ja oahpahusa ordnema geahččanguovllus vuođđolága 17 §:a 2 momeantta njuolggadusain lea guovddášáššin juohkeovtta vuoigatvuođas oažžut iežas giela oahpahusa ja oahpahusa iežas gillii.

Vuoigatvuohta oažžut oahpahusa iežas eatnigielain ii leat aitosáččat dorvvastuvvon olmmošriektesoahpamušain. Eurohpa dorvvolašvuohta- ja ovttasbargoorganisašuvnna (EDOO) muhtin olmmošriekteáššegirjjiin oasseváldiriikkat leat duohta gal čatnasan dorvvastit oskkoldatoahpahusa ohppiid iežaset eatnigielain. Daningo álgooahpahus galgá leat ekonomalaš, sosiála ja čuvgehuslaš vuoigatvuođaid soahpamuša (ESČ-soahpamuš) mielde bákkolaš ja nuvttá buohkaide olamuttos ja daningo buot earánai oahpahus galgá leat almmolaččat oažžašuvvamis, de stáhtas lea goitge geatnegasvuohta ordnet ovdamearkka dihte riikiifárrejeaddjimánáide unnimusat dakkár iežasgiel oahpahusa, mii dahká vejolažžan eará oahpahusa čuovvuma. Máná vuoigatvuođaid soahpamuša mielde vehádatjovkui dehe álgoálbmogii gullelaš mánás ii maid oaččo gielidit vuoigatvuođa geavahit iežas giela.

6.2 Árrabajásgeassin ja ovdaoahpahus

Árrabajásgeassimis mearriduvvo árrabajásgeassinlágas (540/2018) ja ovdaoahpahas mearriduvvo vuodđooahpahušlágas (628/1998). Juos ovdaoahpahus ordnejuvvo beaiveruovttus dehe bearašbeaiveruovttus, ovdaoahpahussii guoskaduvvo lassin, mii árrabajásgeassinlágas dehe dan vuodul ásašusain mearriduvvo. Njuolggadusain, mat gusket ovdaoahpahusa, mitaluvvo nappo maid maŋjel oasis Vuodđooahpahus. Árrabajásgeassima gielas mearriduvvo árrabajásgeassinlága 8 §:s, man mielde gieldda fertte fuolahit das, ahte mánná sáhtá oazžut árrabajásgeassima máná eatnigilli suoma- dehe ruoŋagillii dehe sámi giellalága 3 §:a 1 čuoggás dárkkuhuvvon sámegeielain. Paragráfa 2 momeantta mielde guovttegielalaš gielddas ja guovttegielalaš dehe sihke suoma- ja ruoŋagielalaš gielddaovttastumis árrabajásgeassin ordnejuvvo gieldda dehe gielddaovttastumi goappášiiguin gielaiguin dađi lági mielde, ahte bálvalusa geavaheadđi oazžu árrabajásgeassima iežas válljen gielain, juogo suoma- dehe ruoŋagillii.

Paragráfa dárkilis ákkain⁵⁰ dárkkánuhttojuvvo paragráfa 1 momeanta cealkimiin, ahte geavadis máná vuogitvuodas oazžut árrabajásgeassima iežas eatnigielain mearrideaba máná váhnemat dehe eará fuolaheadđjit. Veahkkeriekteáššeolmmoš lea cealkán, ahte vaikko álbmotdiehtovuogádaHKII eatnigiellan merkejuvvon diehtu addá nanu čujuhusa olbmo eatnigielas, ii diehtu sáhte akto adnojuvvo mearrideaddjin árvvoštaladettiin vuogitvuoda árrabajásgeassimii ja dan ordnenvuohkái.⁵¹ Livččii mávssolaš, ahte máná gielalaš ja kultuvrralaš vuogitvuodain ja máná fuolaheadđi sávaldagain ságastallojuvvollii ozadettiin árrabajásgeassinbáikki ja mánnái viggojuvvollii gávdnat máná ovdamuni mielde ja máná gielalaš dárbbuide dávisteadđi bálvalus oktasašipmárdusas fuolaheddjiiguin. Mihkkege ii easttále gieldda fállamis árrabajásgeassima mánnái maiddá earáin go máná eatnigielain, juos dát livččii máná ovdamuni mielde, ja máná fuolaheadđjit ná sávaleigga ja gielddas bálvalusat namuhuvvon gielain fállujuvole. Árrabajásgeassin sáhtá ordnejuvvo maid seava- dehe románagielain.

Ovdal namuhuvvon čovdosa duogážiš leat ee. Eurohpa ráđi álbmotlaš ráđi álbmotlaš vehádagaid suodjaleami rápmasoahpamuša ráđđeaddi komitea cealkámušat, maid mielde beassan sámegeielalaš ovdaoahpahussii ii oáččo leat sorjavaš álbmotregistrtarmerkemis. Vaikko mánggat sápmelaččat leat duohtavuodalaččat guovttegielalaččat, de ovttaskas olmmoš sáhtá álbmotregistrtaris ilmmuhit eatnigiellan dušše ovtta giela. Dán dihte álbmotregistrtardieđut eai galggale adnojuvvo kritearan sámegeielalaš ovdaoahpahussii dehe árrabajásgeassimii beassamii.

50 HE 40/2018 vp

51 EAO 18.12.2013, dnr 410/4/12, guoská sámegeiel árrabajásgeassima.

Oahpahus- ja kulturministeriija árvoštallama mielde álbmotdiehtovuogádaga eatnigielladieđut geavahežžet árrabajásgeassima ja ovdaoahpahusa bálvalusaid oppalaš plánemii, dego beaveruovttuid ja daid bargiid saji gávdnamii.

*Skuvllaid mánggat gielat ja oskkoldagat -čilgehusas*⁵² bivdojuvvui ilmmuhit árrabajásgeassimii oassálasti mánáid ruovttugielat sihke guovtte- ja mánggagielaláš mánáid mearri. Ruovttugielaid oasis vástádusain namuhuvvoje oktiibuot 98 sierra giela. Mánnga stuora gávpotlágán gieldda ledje lasihan dárkkáluhhtimiidda árvalusaideaset das, ahte ruovttugielat livčče duođalašvuodas eanet go ledje ilmmuhuvvon.

Čilgehusas suomagiela maŋŋel dábálaččamus árrabajásgeassimii oassálasti mánáid ruovttugiellan raporterejuvvojedje ruoššagiella (70 %), kurdagielat (51 %), esttegiella (48 %) ja arabiagiella (46 %). Mearit dávistit oalle bures maid Statistihkkaguovddáža dieđuin ovdan boahtti meriide Suomas eanemus hubmojuvvon gielain. Jearahallama vástádušat ja Statistihkkaguovddáža statistihka veardidettiin boahtá ovdan, ahte kurdagiella oažžu deattu jearahallama vástádušain: jearahallamis dat bođii goalmádin eanemus hubmojuvvon giellan, go dat Statistihkkaguovddáža statistihkas lea easka gávccadin eanemus hubmojuvvon. Seamma ládje lea geavvan thaieatnangiela ja durkkagiela oasis: thaieatnangiella lea jearahallamis gávccadin eanemus hubmojuvvon, go dat Statistihkkaguovddáža statistihkas dat lea 13 sajis; durkkagiella lea jearhallamis ovccádin eanemus hubmojuvvon, go dat Statistihkkaguovddáža statistihkain lea 15 sajis. Orrunai leame nu, ahte dáid gielaid hubmiin leat gorálaččat eará ahkejoavkkuid ektui olu árrabajásgeassinahkásaš mánát.

Ovdaoahpahusas suomagiela maŋŋel dábálaččamus mánáid ruovttugiellan raporterejuvvojedje ruoššagiella (46 %), ruotagiella (32 %), arabiagiella (30 %) ja kurdagiella (30 %). Dát dávistit oalle bures maid Statistihkkaguovddáža dieđuide Suomas eanemus hubmojuvvon gielain. Jearahallamis ilmmuhuvvon gielaid gaskavuoda dábálašvuohaortnet duohta gal spiehkasta statistihkain, go geahčaduvvojit gielaid hupmanmearit gorálaččat oba Suoma álbmoga ektui.

52 Koulujen monet kielet ja uskonnot (sámás: Skuvllaid mánggat gielat ja oskkoldagat), 2019.

6.3 Vuodđooahpahus

Eatnigiela ja girjjálašvuoda oahpahusas vuodđooahpahusas mearriduvvo vuodđooahpahuslágas. Maiddái vuodđooahpahusa dievasmahtti oahpahushámiid dehege oahppogeatnegasagi badjel mannan vuodđooahpahusa sihke oahpahusa mii gárve vuodđooahpahussii ohpahusplánaid vuoduide gullá eatnigiela ja girjjálašvuoda oahpahus. Vuodđooahpahusa dievasmahtti oahpahushámiid vuoduide gullá eatnigiela ja girjjálašvuoda oahpahus. Vuodđooahpahusa dievasmahtti oahpahushámiid ordnen lea gielddaide eaktodáhtolaš.

Gielaid oahpahusa, dego earánai ávdnasiid oahpahusa, diibmomeriin mearriduvvo vuodđooahpahusa diibmojuohkoásahas (422/2012).

Vuodđooahpahusa ollašuttima stivrejit váldegottálaš Vuodđooahpahusa oahpahusplána vuodut (VOV) jagi 2014 sihke daid vuodul ráhkaduvvon báikkálaš oahpahusplánat. Vuodđooahpahusa ávnnasoahpaheaddji gelbbolašvuodain mearriduvvo oahpahusdoaimma gelbbolašvuoda gáibádusain addojuvvon ásahusa (986/1998) 5 §:s, mii guoská buot oahppoávdnasiid.

6.4 Skuvlla oahpahusgiella

Vuodđooahpahuslága 10 §:a 1 momeantta mielde skuvlla oahpahusgiella ja eará sajés go skuvllas ordnejuvvo oahpahusas oahpahusgiella lea juogo suoma- dehe ruoŋagiella. Oahpahusgiellan sáhtá leat maid sáme-, romána- dehe seavagiella. Dasa lassin oassi oahpahusas sáhtá addojuvvot eará ládje go ovdalis namuhuvvon vuogi mielde, juos dat ii bija vára vuollái oahppi vejolašvuoda čuovvut oahpahusa.

Paragráfa 2 momeantta mielde ohppiid, geat orrot sámi ruovttuguovllus ja máhttet sámeigiela, oahpahus *galgá addojuvvot* eanas sámegillii. Bealjihemiide *galgá dárbbu mielde addit* oahpahusa maid seavagillii.

Paragráfa 3 momeantta mielde, juos oahpahusa ordnejeaddji addá oahpahusa eanet go ovttain dakkár 1 ja 2 momeanttas dárkkuhuvvon oahpahusgielain, mainna oahppi bastá oahpu vázzit, oahppi fuolaheaddji oážžu válljet oahpahusgiela.

Paragráfa 4 momeantta mielde dasa lassin sierra oahpahusjoavkkus dehe skuvllas oahpahus sáhtá addojuvvot eanas dehe ollásit eará go momeanttas 1 namuhuvvon gielain.

Vuođđooahpahušlága 11 §:a mielde eatnigiella lea buohkaide oktasaš oahppoávnas, dehege juohke oahppi fertet oahpu vázzit juoga eatnigiella ja girjjálašvuohta -oahppoávdnasa oahppomeari.

Vuođđooahpahušlága 12 §:a mielde "eatnigiellan *oahpahuvvo* oahppi oahpahušgiela mielde suoma-, ruoŧa- dehe sámeigiella. Eatnigiellan *sáhtta* fuolaheaddji válljema mielde *oahpahuvvot* maid románagiella, seavagiella dehe eará oahppi eatnigiella."

Vuođđooahpahušlága mielde skuvlla oahpahušgiella meroštallá nappo dan, mainna gielain eatnigiella ja girjjálašvuođa oahpahuš iešguđesge skuvllas addojuvvo. Álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvon eatnigiella ii dán lági mielde váikkut skuvlla oahpahušgillii iige ná maid eatnigiella ja girjjálašvuođa oahppomearrái, mii skuvllas oahpahuvvo. Dan sadjái eatnigielas lea mearkkašupmi dasa, man skuvllii oahppái meroštallojuvvo skuvlabáiki. Lasi dás vulobealde bihtás 6.5.

6.5 Skuvlabáikki mearrahuvvan

Oahppi eatnigiella váikkuha virggálaččat ankke suoma-, ruoŧa-, sáme- ja seavagielalaš ohppiid skuvlabáikki mearrahuvvamii. Vuođđooahpahušlága 6 §:a 2 momeantta mielde "gielda čujuha oahppogeatnegasaide ja earáide dán lágas dárkkuhuvvon oahpahuš oazžui 1 momeantta mielde lagasskuvlla dehe eará heivvolaš báikki, mas dán lága 4 §:a 1 ja 2 momeantta mielde addojuvvo oahpahuš dakkár oahppi iežas gielain, mainna giella lea geatnegahtton ordnet oahpahuš." Vuođđooahpahušlága 4 §:a 4 momeantta mielde "gielda, mas leat sihke suoma- ja ruoŧagielalaš orrut, lea geatnegahtton ordnet vuođđooahpahuš ja ovdaoahpahuš sierra goappánai giellajoavkku várás." Vuođđooahpahušlága 10 §:a 2 momeantta mielde "sápmelaččaid ruovttuguovllus orru sámeziel máhtolaš ohppiid oahpahuš galgá addojuvvot eanas sámeigillii. Bealjemiiide galgá dárbbu mielde addit oahpahuš maid seavagielain."⁵³

Vuođđooahpahušlága 28 §:a 1 momeantta mielde vuođđooahpahušas oahppis lea vuoigatvuohta vázzit 6 §:a 2 momeanttas dárkkuhuvvon skuvlla. Paragrafa 2 momeantta mielde oahppogeatnegas sáhtta ohcat oahppin maid eará go 1 momeanttas dárkkuhuvvon skuvllii.

Oahpahuš- ja kulturministeriija ipmárdusa mielde diehtu oahppi eatnigielas sihke ruovttus hubmojuvvon gielain oččoš vuohččan fuolaheaddji deavdin skovis skuvlavázzin dieđihettiin. Oahpahušas ordnejeaddjit geavahežžet álbmotdiehtovuogádaga eatnigielladieđuid ovdal

53 Gč. maid HE 86/1997 vp s. 55.

skuvlabálvalusaid almmolaš plánemii. Oahpahus- ja kulturministeriija dieđus ii leat, man muddui oahpahusa lágideaddjit dárkkistit skuvlabáikki mearrahuvvama oahppi eatnigiela álbmotdiehtovuogádagas. Juos oahpahusa lágideaddjit dárkkistit eatnigiela, ja juos álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvole boahhtevuođas mánga eatnigiela, dát mearkašivččii rievdadusaid maid oahppi skuvlabáikki meroštallamii.

6.6 Guovttegielalaš oahpahus

Guovttegielalaš oahpahus meroštallojuvvo vuodđooahpahusa oahpahasplána vuoduin.⁵⁴ Oahpahus sáhtta ollašuttuojuvvot viiddesvuđot guovttegielalaš oahpahussan, mii sáhtta juhkkuojuvvot ruovttueatnama gielaide árramutto dievaslaš giellalávumii ja eará viiddesvuđot guovttegielalaš oahpahussii. Dat sáhtta adduojuvvot maid gáržžit guovttegielalaš oahpahussan, ja muhtimin guovttegielalaš oahpahus ollašuttuojuvvo eará go ruovttueatnama gielaiguin giellalávuma ládje.

Guovttegielalaš oahpahas eatnigiela ja girjjálašvuoda oahppomeari ja A1-giela oahppomeari diimmut sáhttet dárbbu mielde ovttahttojuvvo stáhtaráđi ášahusa mielde.⁵⁵ Diibmomeari galgá meroštallojuvvo dađi lági mielde, ahte eatnigiela ja girjjálašvuoda oahpahas, mat mearrahuvvet skuvlla oahpahasgiela mielde, vuodđooahpahusa áigge sáhttet oažžašuvvat eatnigillii ja girjjálašvuhtii biddjon ulbmilat. Ovttahtton diibmomearis ferte unnimusat bealli dalle oahpahuuvvot skuvlla aitosáš oahpahasgielain.

Álbmotdiehtovuogádaga eatnigielladieđus ii leat váikkuhus guovttegielalaš oahpahussii.

6.7 Suoma- dehe ruođagiella nubbin giellan

Diibmojuohkoásahusa (422/2012) 8 §:a 2 momantta mielde eatnigiela ja girjjálašvuoda sajes, mat mearrahuvvet skuvlla oahpahasgiela mielde, sáhtta oahpahuuvvot juogo ollásit dehe muhtin oassái suoma- dehe ruođagiella earenoamáš oahppomeari mielde, mii lea dárkkuhuvvon riikiifárrejdjiide. Earenoamáš oahppomeari ii dárkkut dan, ahte oahppi váccálie unnit oahpu diibmojuohkoásahusa eatnigiela ja girjjálašvuoda oahppomeari mielde. S2/R2-giela oahppomeari oahpaheapmi ii leat bákolaš gielddaide.

54 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (sámás: Vuodđooahpahusa oahpahasplána vuodut) 2014, lohku 10.

55 Valtioneuvoston asetus (sámás: Stáhtaráđi ášahus) (422/2012) 8 §

S2/R2-giella lea okta eatnigiella ja girjjálašvuohta -oahppoávdnasa oahppomeriin. Oahppomeari bargun lea addit gielalaš válmmašvuođaid joatkkaoahpuide. S2/R2-gielas leat iežas ulbmilat, sisdoalut ja árvoštallankritearat, ja dan válljema meroštallá oahppi giellamáhtu dássi ja oahppovázzingáibádusat, ii ovdamearkka dihte merken ÁDV:s. Oahppi oažžu loahppaduodaštussii árvosáni S2/R2-oahppomearis, juos son lea vázzán oahpu jv. oahppomeari 9 jahkeluohkás fuolakeahtta das, mii su eatnigiella lea ÁDV:s.

6.8 Oahppi iežas eatnigiella oahpahas

Oahppi iežas eatnigiella oahpahas lea ovda- ja vuodđooahpahas ja logahagas dievasmahtti oahpahas, man ordnen ja masa oassálastin lea eaktodáhtolaš. Oahpahas ii unnit oahpahusa diibmojuohkoásahusa mielde, muhto oahpahas addojuvvo dan lassin.

Oahpahasráđđehus lea ráhkadan iežas eatnigiella oahpahusa várás oahpahasplána vuoduid (VOV čuovus 3).⁵⁶ Oahpahasplána vuoduid ulbmilat ja sisdoalut leat meroštallojuvvon iežas eatnigiella oahpahusa várás, mii addojuvvo oba vuodđooahpahusa áigge.

VOV:a čuvvosa 3 mielde oahppi iežas eatnigiella sáhttet lohkat buot dat oahppit, geaid eatnigiella dehe muhtin bearraša gielain lea eará go suoma-, ruoŋa- dehe sámegiella. Dasa lassin oahppi iežas eatnigiella sáhttet lohkat dat suoma-, ruoŋa- dehe sámegiellalaš oahppit, geat oassálastet olgoriikkain háhkkojuvvon giellamáhtu bajásdoallooahpahussii. Vai oažžu iežas eatnigiella oahpahusa álbmotdiehtovuogádagas, de das ii dárbbat leat merken gažaldatvuloš gielas.

Stáhtadoarjaga⁵⁷ eaktun lea, ahte iežas eatnigiella oahpahusa ii oaččo ovttastahttit vuodđooahpahaslága 11 §:s dárkkuhuvvon oahppodiimmuide, mat oahpahuvvojit buohkaide. Oahpahas, mii lea doarjaga vuodđun, galgá biddjojuvvot ohppiid ja stuđeanttaid bargoortnegii ja ordnejuvvot oahppi bargobeavvi áigge. Stáhtadoarjja ollašuttuojuvvo 2 oahpahasdiimmus vahkus juohke njealji oahppi rehkenastimii vuodđudeaddji joavkku guovdu. Juos oahpahusa ordnejeaddjis leat sámegiellalaš dehe románagiellalaš oahppit unnit go njeallje, sáhtta rehkenastimii vuodđudeaddji unnimussturrodat leat guokte oahppi. Dát stáhtadoarjaga gáibádusat leat dagahan hástalusaid geavada oahpahasdoaimmas. Joavkkut leat sáhttán ráhkaduvvot mángga sierra skuvlla ohppiin, goas gažaldahkii bohtet maid fievrridanortnegat.

⁵⁶ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (sámás: Vuodđooahpahusa oahpahasplána vuodut) 2014, čuovus 3.

⁵⁷ Oahpahasministeriija ásahus vierrogiel sihke sámegiellalaš románagiellalaš ohppiid dievasmahtti oahpahussii vuodđooahpahas ja logahatoahpahas mieđihanvuloš stáhtadoarjaga vuoduin (1777/2009)

*Skullaid mánggat gielat ja oskkoldagat -čilgehusa*⁵⁸ mielde iežas eatnigiela oahppovázzit leat čielgasit eanemus Lulli-Suomas. Maiddái oahpahanvuloš iežas eatnigielaid gielaid girju lei Lulli-Suoma guovllus čielgasit stuorimus. Oba Suoma oasis jearahallamii vástidan gielddat namuhit iežaset ordnet oahpahusa oktiibuot 49 oahppi iežas eatnigiela. Lulli-Suomas iežas eatnigiela oahpahus ordnejuvvo 46 sierra gielas. Oarje- ja Sis-Suomas dávisteaddji lohku lea 32, Oarjelulli-Suomas 27 ja Davvi-Suomas 13. Nuorta-Suomas, Sámis ja Álánddas oahppi iežas eatnigielaid mearri báhcá jearahallama mielde vuollelii logi gillii. Ohppiid iežaset eatnigiela oahpahuvvui eanemus ruoššagiella. Čuovvovažžan dábálaččamus oahppi iežas eatnigiela ledje arabiagiella, esttegiella ja engelasgiella.

Seamma čilgehusa mielde vuodđooahpahusa ohppiid iežaset eatnigiela oahpaheddjiid gelbbolašvuodas ledje mearkkašahhti erohusat sierra gielaid gaskkas. Engelas-, duiskka- ja ruoššagiela oahpaheaddjit ledje eanas gelbbolaččat, muhto earenoamážit gelbbolaš arabia-, kiinná-, albania-, kurda-, thaieatnan- ja somaliagiela oahpaheddjiin lea hirmat stuora vátni. Vástideaddjit balle, ahte eahpegelbbolaš oahpaheaddjit muosáhit buncaraggáid oahpahusplána ollašuttimis sihke árvvoštallama lágalašvuodas. Buncarakkisin muosáhuvvui maid dat, ahte mánggain oahpaheddjiin lei gelbbolašvuolta ruovtturiikkastis, muhto Suoma čavges gelbbolašvuotagáibádusat eai ollašuvvan.

6.9 Logahatskuvlen ja stuđeantadutkkus

Lohatlága (714/2018) 15 §:a mielde logahatskuvlemis eatnigiellan oahpahuvo oahppolágádusa oahpahusgiela mielde suoma- dehe ruođagiella dehe stuđeantta eatnigiela mielde sámegiella. Eatnigiellan sáhtta oahpahuvo maid románagiella, seavagiella dehe eará stuđeantta eatnigiella. Eatnigiela ja girjjálašvuoda iskkus lea stuđeantaduttkosis bákkolaš. Iskkus čađahuvo váldonjuolggadusa mielde logahaga oahpahusgiela mielde. Eatnigiela ja girjjálašvuoda iskosat ordnejuvvojit suoma-, ruođa- ja sámegiela.

Stuđeantaduttkosis addojuvvon lága (502/2019) 11 §:a mielde suoma- dehe ruođagiella nubbin giellan ja girjjálašvuolta -oahppomearrái vuodđudeaddji iskosa čađaheami eaktun lea, ahte oahpahalli eatnigiella ii leat suoma-, ruođa- dehe sámegiella sihke jearaldatvuloš oahppomeari čađaheapmi dehege ahte oahpahalli geavaha seavagiela eatnigiellan dehe vuosttaš giellan. Stuđeantaduttkuslávdegoddi meroštallá njuolggadusas dárkkuhuvvon oahpahalli eatnigiela álbmotdiehtovuogádaga merkemiid vuodul.⁵⁹

58 Skuvllaid mánggat gielat ja oskkoldagat, 2019

59 Stuđeantaduttkuslávdegotti mearrádus, mii guoská suoma- dehe ruođagiella nubbin giellan ja girjjálašvuolta -iskosa, 29.3.2019

6.10 Ámmátlaš skuvlen

Ámmátlaš skuvlema lága (531/2017) 24 §:a mielde oahpahusgiella sáhtá leat suoma-, ruoŧa- dehe sámegiella. Skuvlema ordnejeaddji sáhtá leat maid guovttegielalaš, goas oahpahusgielat sáhttet leat suoma- ja ruoŧagiella. Ovttas ordnejeddjiin oahpahusgielat leat suoma- ja sámegiella. Ordnenlobis mearriduvvon oahpahusgiela lassin skuvlema ordnejeaddji sáhtá addit oahpahusa maid nuppiin ruovttueatnanma gielain, sámegielain, románagielain, seavagielain dehe vieris gielain.

Dutkosa dehe hárjeheadji skuvlema sáhtá čađahit ordnenlobis mearriduvvon dutkkusgielain. Skuvlema ordnejeaddji dutkkusgielat leat ordnenlobis mearriduvvon oahpahusgielat sihke ordnenlobis dutkosiid mielde dehe hárjeheadji skuvlema oasis mearriduvvon eará gielat. Vuodđodutkosiid dutkosa vuoduide gullet oktasaš oahput, main bákkolaš oahpuide ee. oktiibuot 8 očč kommunikašuvdna- ja vuorrováikkuhusmáhtut (4 očč eatnigiella dehe suomagiella nubbin giellan, 1 očč nubbi ruovttueatnama giella ja 3 očč engelasgiella). Oktasaš dutkosiid osiid válljenvuloš oahpuin sáhtá válljet maid dása oahpuid, mat laktásit gulahallan- ja vuorrováikkusfáddái.

6.11 Allaskuvlaskuvlen

Universiteahaid oasis oahpahus- ja dutkkusgielain mearriduvvo universiteahhtalága (558/2009) 11 §:s. Universiteahhta sáhtá mearridit dasa lassin eará giela geavaheamis oahpahus- ja dutkkusgiellan.

Universiteahaid dutkosiid addojuvvon stáhtaráđi ášahusa (794/2004) 6 §:s mearriduvvo giellamáhtus, mii čujuhuvvo oahpuin dehe eará lágiin čujuhuvvo iežas olahan:

1. suoma- ja ruoŧagiela máhtu, mii almmusservošiid gáibiduvvon giellamáhtus addojuvvon lága (424/2003) 6 §:a 1 momantta mielde gáibiduvvo stáhta bargiin guovttegielalaš eiseválddiid olis ja masa lea dárbu iežas suorggi dáfus; sihke
2. unnimusat ovttá vieris giela dakkár máhttu, mii dahká vejolažžan iežas suorggi ovdáneami čuovvuma ja riikkaidgaskasaš birrasis doaibmama.

Mii 1 momeanttas mearriduvvo, dat ii guoskka stuđeantta, gii lea ožžon skuvlačuvgejumis earáin go suoma- dehe ruođagielain, iige stuđeanta, gii lea ožžon skuvlačuvgejumis olgoriikkain. Dákkár stuđeanttas gáibiduvvon giellamáhtus mearrida universiteahтта.

Vuolit allaskuvladutkosa oasis mearriduvvo, ahte stuđeanta ferte čállit láddanmuddočájánasa, mii čájeha sisa beassama oahppočájánasa suorgái ja suoma- dehe ruođagiela máhtu. Go stuđeanttas ii gáibiduvvo 6 §:a 1 momeanttas dárkkuhuvvon giellamáhttu, universiteahтта mearrida láddanmuddočájánasa gielas sierra.

Ámmátallaskuvlálaga (932/2014) 8 §:a mielde ámmátallaskuvllaid oahpahus- ja dutkkusgiella mearriduvvo ámmátallaskuvlla doaibmalobis. Dutkkusgiella lea suoma- dehe ruođagiella. Ámmátallaskuvla sáhtta mearridit, ahte dása lassin oahpahus- ja dutkkusgiellan adnojuvvo muhtin eará giella.

Ámmátallaskuvllain addojuvvon stáhtaráđi ásahusa (1129/2014) 7 §:a mielde stuđeanta galgá ámmátallaskuvladutkosii gullevaš oahpuin dehe eará lágiin čujuhit iežas olahán:

1. dakkár suoma- ja ruođagiela máhtu, mii almmusservošiid bargiin gáibiduvvon giellamáhtus addojuvvon lága (424/2003) mielde gáibiduvvo ámmátallaskuvlla eaktudan virgái guovttegielalaš virgeguovllus ja mii ámmátbargama ja ámmátlaš ovdáneami dáfus lea dárbbatlaš; sihke
2. dakkár ovttá dehe guovtti vieris giela čálalaš ja njálmmálaš máhtu, mii ámmátbargama ja ámmátlaš ovdáneami dáfus lea dárbbatlaš.

Mii 1 momeanttas mearriduvvo, dat ii guoskka stuđeantta, gii lea ožžon skuvlačuvgejumis earáin go suoma- dehe ruođagielain, iige stuđeanta, gii lea ožžon skuvlačuvgejumis olgoriikkain. Dákkár stuđeanttas gáibiduvvon giellamáhtus mearrida ámmátallaskuvla. Ásahusa 8 §:a mielde dutkosa várás stuđeanta ferte čállit oahppočájánasbarggus suorggis láddanmuddočájánasa, mii čájeha sisa beassama oahppočájánasa suorgái ja suoma- dehe ruođagiela máhtu. Ámmátallaskuvla mearrida láddanmuddočájánas dalle, go stuđeanttas ii gáibiduvvo 7 §:a 1 momeanttas dárkkuhuvvon giellamáhttu.

Álbmotdiehtovuogádaga vejolaš rievdadusain eai livčče váikkususat njuolggadusaide, mat gusket allaskuvlla.

6.12 Jurddabohtosat láhkaásaheami oasis mii guoská oahpahusa

Mánnga eatnigiela álbmotdiehtovuogádagas dárkkuhivččii dálá dilis (rievdakeahtá oahpahusláhkaásaheami) vuodđooahpahusa oasis vejolaččat rievdadusaid skuvlabáikki mearrahuvvamii sihke rievdadusaid stáhtadoarjagiid mearrahuvvamii. Juos álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvole eanet go okta eatnigiella, de galggalii čilget, leatgo dás váikkhusat dan meroštallamii, gii sáhtálii čađahit iskosa, mii vuodđuduvvá suoma- dehe ruođagiella nubbin giellan ja girjjálašvuota -oahppomearrái stuđeantadutkosa oassin.

Juos mánngga eatnigiela merkemiin álbmotdiehtovuogádahkii háhpohallojuvvo maid viiddit vuoigatvuota oažžut eatnigiela ja girjjálašvuota oahppomeari vuodđooahpahus (oahpahusláhkaásaheami rievdadus), de das sáhttet árvoštallot leat čuovvovaš váikkhusat. Vuoigatvuota čađahit eatnigiela ja girjjálašvuota oahppomeari vuodđooahpahas juohke Supmii registrerejuvvon eatnigelain, juos juo maidái mánnggain dakkáriin, livččii váttis ja divrras ordnet vuhtii válddedettiin sierra eatnigelaid stuora meari, gelbbolaš giellaoahpaheddjiid heajos oažžašuvvama, skuvlafievrridemiid, oahppomateriálaid sihke dan, ahte oahppit eai leat dárbahassii oahpahusjoavkkuid čohkkemii buot gielain. Ovdan bohtá maid álkit sierra giellajoavkkuiguin sierraárvosaččat meannudeapmi.

Oahpahusa dáfus ovdal ovdanbuktojumi vuodul sáhtá gávnnaht, ahte mánngga giela lohkamii leat juo dálá áigge iešguđetlágán vejolašvuodat, mat eai gáibit mánnga álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvon eatnigiela. Njuolggadusnuppástusaide, mat gusket álbmotdiehtovuogádaga, ii nappo leat dárbu gielaid oahppama oaidninvuogis. Gieldda bálvalusaid, dego árrabajásgeassima ja vuodđooahpahusa, oppalaš ordnema sáhtálii goitge álkidahttit, juos anus livččii diehtu das, juos máná ruovttus geavahuvvo muhtin eará giella, nu daddjon ruovttugiellan.

7 Ollašuhhtinvejolašvuodát

Áššedovdibargojoavku, mii čohkiida vuoigatvuođaministeriija, ruhtaministeriija, oahpahuš- ja kulturministeriija, Digi- ja álbmotdiehtovirgelágádusa sihke etnikkalaš gaskavuodaid ráđđádallangotti virgeolbmui, gárttai váikkuhusaidárvoštallama vuodul guorahallat guovtti sierra molssaeavttu álbmotdiehtovuogádaga rievdadeami várás. Molssaeaktu A lea mángga eatnigiela merken dađi lági mielde, ahte olmmoš álot merke áššedikšungiellan suoma- dehe ruotagiela. Molssaeaktu B lea, ahte eatnigiella ja áššedikšungiella merkejuvvo seamma ládje go dálá áigge, ja lasihuvvo vejolašvuhta merket álbmotdiehtovuogádahkii ovttá dehe mángga ruovttugiela.

Goappáge molssaeavttus eai evttohuvvo rievdadusat vuohká merket gielladieđuid álbmotdiehtovuogádahkii. Váhnemat ilmmuhivččiiga ain máná giela oktanaga go máná nammadieđut ilmmuhuvvojit álbmotdiehtovuogádahkii, ja olbmos livččii ain vejolašvuhta ieš ilmmuhit rievdadusain iežas gielladieđuide álbmotdiehtovuogádahkii.

7.1 Mángga eatnigiela merken sihke áššedikšungiela válljen (Málla A)

Molssaeaktu A:s olmmoš sáhtálii merket mánggaid gielaid iežas eatnigiellan. Dása lassin olmmoš válljeli álohii maid áššedikšungiela, mii livččii suoma- dehe ruotagiella. Dát guoskkalii maid daid suoma- ja ruotagielaččaid, geat leat merken sihke suoma- ja ruotagiela iežaset eatnigiellan.

Vejolašvuhta merket mángga giela eatnigiellan dárkkuhivččii guovtte- ja mánggagielalaš bearrašiin dan, ahte máná gielat eai dárbbahivččele ordnejuvot hierarkijjalaččat. Molssaeaktu buvttálii maid ovdan olbmo gielalaš identiteahta ja giellariggodaga ollislaččat. Sáme gielalaš bálvalusdárbbu noahkun sáhtálii maid buorránit.

Eiseválddiid dáfus molssaeavttu váikkuhusat livčče mearkkašahttit. Stuurimus váikkuhusat čuožale gielladieđuid guovttegielalašvuhtii, stáhtaossodatvuogádahkii, láhkaásaheami

teknihkalašlundosaš rievdadusdárbbuide sihke iešguđiid eiseválddiid vuogádagaide. Dasa lassin galggalii váldit beali dasa, sáhtáliigo sámejiella merkejuvvot áššedikšungiellan dilis, mas eatnigiellan lea merkejuvvon maid suoma- dehe ruođagiella.

Gielddaid gielalašvuhtii ja gielddaid sihke eará eiseválddiid eanetlohkogillii váikkuha gustojeaddji láhkaásaheami mielde dušše suoma- ja ruođagielaččaid oassi, geat orrot gielddas. Molssaeaktu A dárkkuhivččii, ahte galggalii váldit beali maid dasa, mii dehe mat dahkkiid váldojuvvole vuhtii, go eiseválddiid gielalašvuhta dehe eanetlohkogiella meroštallojuvvo. Livččiigo meroštalli dahkki ovdamearkka dihte áššedikšungiella dehe dušše daid olbmuid áššedikšungiella geaid eatnigiellan lea merkejuvvon suomagiella ja/dehe ruođagiella? Juohke dáhpáhusas rievdadus livččii mearkkašahti.

Gieldda vuodđobálvalusaid stáhtaosiid mearrahuvvanággan lea orruid eatnigiella. Guovttagielalašvuhtagerddona ja vierrogielalašvuhtagerddona rehkenastimis geavahuvvojit álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvon dieđut eatnigielas. Maiddái dáikko bakte vuogádaga earáhuhttin mearkkašivččii, ahte galggalii váldit beali dasa, man vuodul ruođagiel, sámeziel ja vierrogiel olbmuid mearri rehkenastojuvvo. Dán čilgehusas eai leat čilgejuvvon molssaeavttuid váikkuhusat gielddaid stáhtaossodagaide. Lea goitge jáhkehahti, ahte nuppástusat šattale, ja ahte dat čuožale iešguđiide gielddaide sierra vuogi mielde sorjádettiin das, mat gielladieđuid váldojuvvole vuhtii rehkenastinvuodđun. Čoavddus ii oččole guodđit eahpečielggasin, mainna ákkain stáhtaossodagat rehkenastojuvvojit, iige nuppe dáfus šaddadit gieldda geatnegasvuodaid ordnet bálvalusaid almmá dan haga, ahte lassigolut váldojuvvojit áššáigullevaččat vuhtii.

Juos áššedikšungiellan dálá áigge vuogi mielde sáhtá válljejuvvot dušše suoma- dehe ruođagiella, de vuogádagas ii sáhtále sihkarit árvoštallat man giela sápmelaš vuohččan háldivččii geavahii divššodettiin áššiidis eiseválddiid olis. Dalle galggalii árvoštallat sámejiella lasiheami áššedikšungiellan, suoma- ja ruođagiela báldii. Dákkár rievdadusa buktin váikkuhusat eai leat dán čilgehusas árvoštallojuvvo.

Eatnigiella dehe diehtu eatnigielas namuhuvvo mángga njuolggadusas sierra ulbmiliid várás. Juos eatnigiela dieđu sajes livččii dárbu geavahit áššedikšungiela dieđuid, mearkkašivččii dát dan, ahte maid logiid mielde eará njuolggadusat galggale earáhuhttot. Vaikko eanas earáhusain livčče teknikkalašlundosaččat, de ii leat eret caggojuvvo, ahte muhtin earáhusat dolvvole maid ávnnaslaš earáhusaide namuhuvvon njuolggadusain.

Molssaeavttu ekonomalaš váikkuhusat teknikkalaš ollašuhttimis Digi- ja álbmotvirelágádussii livčče 127–146 obb, dehege sulaid 120 000 euro. Golut, mat šaddet skoviid rievdadeamis, eai leat árvoštallojuvvo. Juos vuogádat earáhuhttojuvvo, das galggalii maid dieđihit, mii iežas oasis dagahivččii goluid.

Máŋggat eiseválddit merkejit dieđu eatnigielas iežaset registariidda iešgudiid ulbmiliid várás. Molssaeaktu váikkuhivččii Digi- ja álbmotvirgelágádussii dagahan rievdadusaid lassin viidát iešgudiid eiseválddiid registariidda ja gáibidivččii vuogádatrievdadusaid, maid ekonomalaš váikkuhusat galggale čielggaduvvot viidáseappot.

7.2 Eatnigiela merkema lassin vuogáдахkii sáhtá merkejuvvot eará ruovttugiella (málle B)

Molssaeaktu B:s olmmoš merkeli, dálá dillái dávisteaddjin ovttá giela eatnigiellan ja dárbbu mielde áššedikšungiela. Dása lassin olmmoš sáhtálii merket ovttá dehe eanet ruovttugiella álbmotdieđuide.

Ruovttugielain čujuhuvvot UNECE ávžžuhusaide statistihkkemis. Dán mielde ruovttugielain dárkkuhuvvo giella, mii dávjjimusat hubmojuvvo dálá áigge ruovttus.⁶⁰ Maiddái Máŋggagielalášvuotta gievraovuhtan-čilgehusas buktejuvvo ovdan vejolašvuotta merket eatnigiela lassin eará ruovttugielaid.⁶¹

Olbmo dáfus molssaeaktu dárkkuhivččii ain dan, ahte dušše okta giella sáhtá merkejuvvot eatnigiellan. Diehtu ruovttugielas dehe ruovttugielain govvidivččii goitge olbmo gielaláš identitehta dálá áigge mihá buorebut.

Molssaeavttus olbmo merken giella eatnigielas geavahuvvot dego dál. Eiseválddit, dego oahpahusa ordneaddjit, sáhtále oazžut dieđuidda lassidiehtun álbmotdiehtovuogádagas. Dieđut attále maid sulaid ipmárdusa Suoma giellariggodagas.

Álbmotdiehtovuogáдахkii merkejuvvo dieđut olbmo gielas dehe gielain eai dänge molssaeavttus dárkkistuvvole. Juohkeovttas livččii dasa lassin vejolaš hálos mielde earáhuhttit dieđuidda. Lea maid eahpečielggas, gallis geavahivčče vejolašvuotta merket máŋggaid gielaid álbmotdieđuiddasaset. Dađi lági mielde atnu statistihkaid vuodđun doalalii sisttis seamma váilliid ja eahpesihkarvuodalaš dahkkiid go dál.

Molssaeavttu ekonomalaš váikkuhusat dan teknihkalaš ollašuhttimis livčče 100–120 obb, dehege sulaid 100 000 euro. Skoviid earáhuhttingolut eai leat árvvoštallojuvvo. Juos vuogádat earáhuhttojuvvo, de das galggalii maid dieđihit, mii maid dagahivččii goluid.

⁶⁰ Conference of European Statisticians Recommendations for the 2020 Censuses of population and Housing, Chapter XII. Ethno-cultural characteristics, p. 148–153

⁶¹ Monikielisyyden vahvuudeksi – Selvitys Suomen kielivaranon tilasta ja tasosta (sámás: Máŋggagielalášvuotta gievraovuhtan – Čilgehus Suoma giellariggodaga dilis ja dásis), s.20

Eiseválddit oččole dieđu ruovttugielas lassidiehtun. Váikkhusat šattale dušše daidda eiseválddiide geat atnet ávkin gažaldatvuloš dieđuid.

7.3 Jurddabohtosat

Sihke molssaeaktu A:s, mas eatnigiellan sáhtále merkejuvvot mánga giela ja válljejuvvoli okta áššedikšungiella ja molssaeaktu B:s, mas válljejuvvoli okta eatnigiella ja sáhtále merkejuvvot eanet ruovttugielat, leat váikkhusat priváhta olbmuid ja eiseválddiide. Goappášiin molssaeavttuin galggalii árvvoštallojuvvot leago rievdadusas oažžun ávki ákkastallojuvvon rievdadusa dagahan ekonomalaš váikkhusaid ektui ja eiseválddiid doimma váikkhusa ektui.

Daningo álbmotdiehtovuogádahkii merkejuvvon diehtu olbmo eatnigielas ii duddjo vuoigatvuođaid dihto bálvalusaide, de mángga giela merken ii maid buvttále olbmu lassivuoigatvuođaid. Dán goris málle A ja málle B eaba spiehkas nubbi nuppis.

Molssaeavttu A:a buot váikkhusat eai leat árvvoštallojuvvon. Čilgehusa vuođu sáhtta goitge gávnnavuvvot, ahte juo dás árvvoštallojuvvon váikkhusat livčče mearkkašahhtit. Málle B:s váikkhusat oččole deattu álbmotdiehtovuogádagas šaddan váikkhusaide sihke álbmotdiehtovuogádaga ruovttugielladieđuin ávkin adni organisašuvnnaid vuogádatrievdadusaide, maid váikkhusaid ii leat leamaš vejolaš árvvoštallat čilgehusa olis.

Suoma vuohki registreret dieđu eatnigielas álbmotdiehtovuogádahkii lea mailmmiviidosáččat geahčadettiin hárvanaš. Vuogádat adnojuvvo dorvvastit giellajoavkkuid vuoigatvuođaid sihke mánggagielalašvuođas šaddan goluid buhttemii. Dálá vuogádaga earáhuhttin ii leat ákkastallojuvvon, juos dat heajuda giellajoavkkuid vuoigatvuođaid vuhtii váldima.

Gáldologahallan

Njuolggadusat ja mearrádusat

Guvllolaš dehe vehádatgielaid Eurohpalaš vuođđogirji (23/1998)

Giellaláhka (423/2003)

Láhka ámmátlaš skuvlemis (531/2017)

Láhka almmusservošiid bargiin gáibiduvvon giellamáhtus (424/2003)

Láhka gieldda vuođđobálvalusaid stáhtaossodagas (1704/2009)

Láhka oahpahuš- ja kulturdoaimma ruhtadeamis (1705/2009)

Láhka álbmotdiehtovuogádagas ja Digi- ja álbmotdiehtovirgelágádusa sihkkarastinbálvalusain (661/2009)

Láhka stuđeantadutkosis (502/2019)

Ámmátallaskuvlalahka (932/2014)

Vuođđooahpahušlahka (628/1998)

Sámi giellalahka (1086/2003)

Árrabajásgeassinlahka (540/2018)

Logahatlahka (714/2018)

Universitehttaláhka (558/2009)

SRÁ Ámmátallaskuvllain (1129/2014)

SRÁ gielddaid gielalaš sajadagas jagiid 2013-2022 (53/2012)

SRÁ vuođđooahpahušlágas dárkkuhuvvon oahpahušalaš váldegottálaš ulbmiliin ja vuođđooahpahušalaš diibmojuogus (422/2012)

SRÁ universitehtaid dutkosiin (794/2004)

Oahpahušministeriija ásahuš vierrogielalaš sihke sámegielaš ja románagielaš ohppiid dievasmahtti oahpahušalaš vuođđooahpahušalaš ja logahatoahpahušalaš miedihanvuloš stáhtadoarjagiid vuođuin (1777/2009)

Stuđeantadutkkuslávdegotti suoma- dehe ruođagiella nubbin giellan ja girjjálašvuohta -iskosa mearrádus, 29.3.2019

Språklag (2009:600); Ruođagiella

Mållova: Lov om målbruk i offentleg teneste (LOV-1980-04-11-5)

Virggálaš áššegirjjit

HE 86/1997 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi (Ráđđehusa evttohus riikkabeivviide lánkaásaheapmin mii guoská skuvlejumi)

HE 92/2002 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi kielilainiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi (sámás: Ráđđehusa evttohus riikkabeivviide ođđa giellalánkan ja dasa gullevaš lánkaásaheapmin)

HE 40/2018 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle varhaiskasvatuslainiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (sámás: Ráđđehusa evttohus riikkabeivviide árrabajásgeassinlánkan ja muhtin dasa gullevaš lánkan)

Riikkabeivviid veahkkeriekteolbmo čovvdus EAO 18.12.2013, dnro 410/4/12, mii guoská sámegiellalaš árrabajásgeassima

Publikašuvnnat

Conference of European Staticians Recommendations for the 2020 Censuses of population and Housing; UNECE

Eurohpa ráđi álbmotlaš vehádagaidda suodjaleami rápmaoktasašsoahpamuša ráđđeaddi komitea njealját raporta mii guoská Suoma (ACFC/OP/IV(2016)002)

Fifth opinion on Finland, Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Adopted on 27 June 2019

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017 (sámás: Ráđđehusa muitalus giellalánkaásaheami guoskadeamis 2017); Ráđđehusa publikašuvdnaráidu 8/2017

Koulujen monet kielet ja uskonnot - Selvitys vähemmistöäidinkielen ja -uskontojen sekä suomi ja ruotsi toisena kielenä –opetuksen tilanteesta eri koulutusasteilla (sámás: Skuvllaid mánggat giellat ja oskkoldagat – Čilgehus vehádateatnigiela ja -oskkoldagaid sihke suoma- ja ruotagiella nubbin giellan -oahpahusa dilis sierra skuvlendásiin); Liisa Tainio & Arto Kallioniemi (doaimm.); Stáhtaráđi čilgehus- ja dutkandoaimma publikašuvdnaráidu 11/2019

Latomaa Sirkku; Kielitilasto maahanmuuttajien väestöosuuden mittarina; Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012):5

Measuring population and housing, Practices of UNECE countries in the 2010 round of censuses; United Nations Economic Commission for Europe; United Nations, New York and Geneva 2014; https://www.unece.org/publications/publication_on_2010_censuses.html,

Monikielisyys vahvuudeksi – Selvitys Suomen kielivarannon tilasta ja tasosta (sámás: Mánggagiellalašvuohta gievravuohtan – Čilgehus Suoma giellariggodaga dilis ja dásis); OKM publikašuvnnat 2017:51

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 (sámás: Vuodđooahpahusa oahpahušplána vuodut); Oahpahušráđđehus; Mearrádusat ja rávvagat 2014:96

Loahppaárvalus CM/ResCMN(2017)1 álbmotlaš vehádaga suodjaleami rápmaoktasašsoahpamuša ollašuhhtimis Suomas

Romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutuminen (sámás: Románaid vuodđolágas dorvvastuvvon giellalaš rivttiid ollašuvvan), vuoigatvuođaministerij, čilgehusat ja rávvagat 11/2014

Saamebarometri 2016; vuoigatvuodaministeriija čilgehusat ja rávvagat 39/2016

Saukkonen Pasi; Monikulttuurisuuden tilastointi kaippa uudistamista; 6.5.2016; www.stat.fi/tietotrendit

Eará gáldut

Familia ry ovttas Cultura-vuođdudusain ja Yhteiset Lapsemme (sámás: Min Oktasaš Mánát) rs:in ordnii 14.3.2019 jorba beavddi ságastallama eanet go ovttá eatnigiela registrerenvejolašvuođas álbmodiehtovuogáдахkii.

Bealjehemiid lihtus ožžojuvvon šleađgaboasta 9.12.2019

Šládjačilgehus: Veahkadatráhkadus 2018; www.tilastokeskus.fi

Veahkadatráhkadus 2018; www.tilastokeskus.fi

Álbmotdiehtovuogádagas ožžojuvvon diehtu 15.1.2020

www.folktinget.fi

www.kotus.fi/kielitieto/kielet/saame

www.stat.fi

www.minoritet.se

www.om.fi/saamenkielet

<https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/>

www.sprakradet.no

<https://www.sprakradet.no/Spraklige-rettigheter/Spraklege-rettar-som-gjeld-bruken-av-norsk/Maallova/Statistikk/>

Vuoigatvuođaministeriija
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-259-805-9 (PDF)

VUOIGATVUOĐAMINISTERIJA
RIEHTIMINISTERIÖ
VUÖIGGÂDVUÖTTMINISTERIA
